Zuzana
Lopatková

Z dejín Trnavy a Trnavskej univerzity

Zuzana
Lopatková

Z dejín Trnavy a Trnavskej univerzity

Vysokoškolské učebné texty

Filozofická fakulta
Trnavská univerzita v Trnave

RECENZENTI
Prof. PhDr. Jozef Šimončič, CSc.
Doc. PhDr. Marta Dobrotková, CSc.

© Zuzana Lopatková, 2011
© Filozofická fakulta, Trnavská univerzita v Trnave, 2011
ISBN 978-80-8082-464-8

Obsah

Úvodom 7

1. Z dejín Trnavy 13
1.1 Symboly mesta 14
1.2 Trnava v období stredoveku 15
1.2.1 *Začiatky osídlenia a vznik stredovekej Trnavy* .....
1.2.2 *Udelenie mestského privilégia a vývoj mesta v 13. storočí* 19
1.2.3 *Trnava za vlády Anjouovcov* 19
1.2.4 *Trnava v 15. storočí* 22
1.2.5 *Trnava koncom stredoveku* .....
28
1.3 Trnava v období novoveku 28
1.3.1 *Rozvoj mesta v 16. storočí* .....
1.3.2 *Trnava vo víre povstaní a vojen 17. storočia* 30
1.3.3 *Obdobie prosperity – Trnava v 18. storočí* .....
1.3.4 *Trnava v 19. storočí* 32

2. Z dejín Trnavskej univezity 33
2.1 Založenie univerzity .....
2.2 Stručné dejiny univerzity 35
2.3 Fakulty 35
2.4 Poštátnenie univerzity a odchod do Budína .....
2.5 Univerzitné inštitúcie a majetky .....

ÚVODOM

„Certe nomen Tyrnaviae per Academiam universae Europae inclaruit, quod alias mansisset obscurum.“ (M. Sentiváni)

V predkladaných učebných textoch sa usilujeme zachytiť v chronologickom priereze najdôležitejšie udalosti z dejín Trnavy a Trnavskej univerzity. Ich základným cieľom je predstaviť dejiny mesta a univerzity, mesta od najstarších čias až do konca 19. storočia, univerzity od jej založenia až po jej presťahovanie do Budína. Našou snahou je oboznámiť študentov s najzaujímavejšími faktami z dejín mesta a univerzity a poukázať na ich jedinečnosť nielen v celoslovenskom, ale dovolíme si tvrdiť, aj v stredoeurópskom meradle.

Meno Trnavy sa dostalo do celej Európy len vďaka univerzite, inak by o nej nik nevedel. To sú slová jedného z rektorov historickej Trnavskej univerzity (1635–1777), v ktorých cítiť vedomie, čo univerzita pre mesto znamenala. Dejiny Trnavskej univerzity sú úzko spojené s dejinami mesta. Počas svojho pôsobenia v Trnave znášala rovnaké ťažké časy – vojenské udalosti, požiare, morové epidémie, a takisto ako mesto sa dokázala znovu pozviechať a ísť ďalej. Už ako sídlo ostrihomského arcibiskupa a kapituly bola Trnava dôležitým intelektuálnym centrom krajiny. Na založenie univerzity si musela Trnava počkať do roku 1635, kedy bola 13. novembra slávnostne otvorená. Z jej existencie v relatívne malom meste, kde asi 20 % obyvateľov bolo spätých s univerzitou, mesto len profitovalo: verejnosti slúžili botanické záhrady, lekáreň, fyzikálne prístroje, astronomické observatórium, školské divadlo, knižnica (od r. 1773). Prítomnosť univerzity v meste ovplyvnila aj jeho vonkajší vzhľad: jedinečný a mohutný komplex univerzitných budov s nádherným kostolom, dôstojné budovy seminárov,

výnimočné sochárske diela. Na výzdobe mesta sa pritom univerzita aj aktívne podieľala a zúčastňovala. Osobitný prínos znamenala Trnavská univerzita pre obyvateľov mesta v oblasti zdravotníctva. Presťahovaním univerzity do Budína (1777) však dejiny mesta nekončia, práve naopak, Trnava sa onedlho stáva centrom slovenskej katolíckej inteligencie, ktorá založila Slovenské učené tovarišstvo, o necelé storočie neskôr zase Spolok svätého Vojtecha.

Vzájomné vzťahy medzi univerzitou a mestom boli neraz zložité. Ich sprievodným znakom boli dlhoročné spory o tzv. ius academicum (akademické právo). Jadrom sporov bola predovšetkým skutočnosť, že mesto si nárokovalo na trestnú a súdnu právomoc nad osobami vo zväzku univerzity, ktoré sa dopustili trestných činov voči mešťanom a ich majetku. Študenti, túžiaci po zábave, sa neraz dopúšťali trestných činov a svojimi výčinmi provokovali mešťanov. Je však nesporné, že ekonomický a kultúrny prínos bol pre mesto jednoznačný. Až presťahovanie univerzity do Budína naplno ukázalo, čo univerzita pre Trnavu znamenala. Po jej odchode zostala Trnava tichým mestom. Vedenie mesta urobilo ešte niekoľko pokusov priamo na cisárskom dvore, aby získalo do Trnavy aspoň jednu fakultu, avšak neúspešne. Istou útechou preň mohla byť len kráľovská akadémia, ktorá však tiež v meste pôsobila len istý čas – do roku 1784.

Zuzana Lopatková

1. Z DEJÍN TRNAVY

1.1 Symboly mesta

K dejinám každého mesta neodmysliteľne patria jeho symboly, preto sa pokúsime aspoň v krátkosti charakterizovať pečať, erb, zástavu a štandardu mesta Trnavy.

Pečať Trnavy je svojím stvárnením unikátna nielen v rámci územia Slovenska, ale v celom stredoeurópskom priestore. Najstaršiu pečať mesta poznáme z dvoch listín z rokov 1347 a 1348, ktoré sú uložené v archíve Ostrihomskej kapituly. Táto pečať má priemer 62 mm a tromi bodkovanými kružnicami je rozdelená na medzikružia. Po vonkajšom obvode je nápis, ktorý v preklade znamená „Pečať mešťanov Trnavy s kolesom šťastia“. Na vnútornom disku je hlava Krista Pantokratora ako ikona s rozšíreným byzantským krížom a okolo hlavy je nápis ET DEVS IN ROTA (A Boh v kolese). Heraldici predpokladajú, že autor tejto pečate musel byť teologicky, matematicky aj astronomicky vzdelaný človek. Vo vonkajšom obvode pečate je 33 písmen (počet Kristových rokov) a vo vnútornom 12 (počet apoštolov). Kristus je v pečati predstavený ako centrum vesmíru. Tvorca pečate v nej zakódoval tri civilizačno-kultúrne odkazy: Fortunu s jej kolesom šťastia (z antického Ríma), byzantské písmená alfa a omega s váhami a Kristom ako Pantokratorom (vládcom vesmíru) a Chronokratorom (vládcom času), a napokon vrcholnú gotickú kultúru, ktorej centrom je tiež Kristus. Základné dispozície najstaršej pečate mesta Trnavy zachovalo strieborné pečatidlo, vyhotovené v druhej polovici 19. storočia. Od roku 1420 až do súčasnosti používalo mesto Trnava v rôznych variáciách aj strednú pečať (hlava Krista s kolopisom) a malú pečať (koleso s kolopisom i bez kolopisu).

Erb mesta Trnavy sa prvý raz vyskytol v pečati, ktorú používala mestská kancelária v roku 1420. Je tu osemspicové koleso

na kolčom štíte. Tento mestský erb uviedol do literatúry trnavský rodák Ján Sambucus v básni *Tyrnaviae patriae meae arma*. V básni sa priznáva k Trnave ako k svojmu rodnému mestu, chváli jej výsady a hradby, a hovorí, že erbom mesta je koleso, ktoré zo strán chránia dvaja anjeli a ostáva bezpečné pod ochranou Krista.

Trnavským mestským znakom (erbom) sa podľa uznesenia Mestského národného výboru z roku 1976 aj podľa uznesenia Mestského zastupiteľstva z roku 1995 stalo zlaté (žlté) šesťspicové koleso na modrom štíte neskorogotického tvaru. Pomer šírky k výške erbu je 7:8. Erb mesta Trnavy, posúdený a odporučený Heraldickou komisiou, je zapísaný v Heraldickom registri SR pod signatúrou T–8/91. Na žiadosť mesta vydala Heraldická komisia Ministerstva vnútra SR v roku 1999 erbovú listinu (litterae armales).

Zástava mesta Trnavy zachováva heraldické farby erbu. Skladá sa z vrchného zlatého (žltého) poľa a spodného modrého poľa. Jej tvar je obdĺžnik v pomere strán 2:3. V roku 2003 sa do stredu zástavy pridalo zlaté šesťspicové koleso na modrom podklade, aby sa odlíšila od zástav iných miest (ktoré používajú tie isté farby). Štandarda primátora mesta Trnavy vychádza z mestského znaku, ale namiesto štítu bol použitý obdĺžnik. Pomer výšky k šírke je 7:8. Štandarda je lemovaná striedavo farbami erbu.

1.2 Trnava v období stredoveku

1.2.1 *Začiatky osídlenia a vznik stredovekej Trnavy*

Región Trnavy bol vďaka priaznivým prírodným pomerom, najmä malému prevýšeniu terénu, kvalitnej pôde, blízkosti Váhu a viacerých vodných tokov vždy dlhodobo osídlený. Obyvatelia Trnavskej pahorkatiny si už v praveku zakladali svoje sídliská v údoliach potokov Parná a Trnávka, pričom pri bližšom pohľade na geografickú polohu najstaršej časti mesta zistíme, že ani výber miesta na založenie mesta v ranom stredoveku nebol náhodný. Vďaka výborným podmienkam tu už v najstarších časoch existovala minimálne jedna komunikačná trasa s hustým osídlením. Súčasné poznanie pravekých dejín Trnavy a okolia svedčí o tom, že história človeka v tomto regióne sa začala písať už v staršej kamennej dobe

– v období mladého a neskorého paleolitu (40 000 – 8300 rokov pred Kr.). Početné a pozoruhodné archeologické nálezy z jednotlivých historických období svedčia o nepretržitom osídlení tohto regiónu.

Územie juhozápadného Slovenska v 6. storočí ovplyvňovali avarské kočovné kmene. Mocná ríša Avarov ležala južne od Dunaja a na severe siahala pravdepodobne až po čiaru, spájajúcu Bratislavu – Trnavu – Nitru – Košice. O prítomnosti Avarov svedčia niektoré pohrebiská v okolí Trnavy (napr. Cífer–Pác). Možno predpokladať, že územie Trnavy bolo v 7. storočí súčasťou prvého politického útvaru Slovanov – Samovej ríše, ktorá vznikla po porážke avarských kmeňov Slovanmi pod vedením franského kupca Sama.

Na začiatku 9. storočia patrilo územie Trnavy a jej okolia do Nitrianskeho kniežatstva na čele s kniežaťom Pribinom, ktoré si v r. 833 podrobilo moravské knieža Mojmír a vznikol štátny útvar, nazývaný Veľká Morava. Z tohto obdobia sa z územia Trnavy zachovalo množstvo sídliskových a hrobových nálezov. Jej vznik veľmi úzko súvisel s existenciou dôležitých obchodných ciest, ktoré sa na tomto mieste schádzali a križovali. Boli to cesty z Bratislavy na Považie, spojnica Bratislavy a Nitry a Česká cesta, ktorá smerovala z Moravy cez Malé Karpaty na juhovýchod. Osada, z ktorej sa neskôr vyvinula Trnava, sa stala dôležitým pohraničným oporným bodom, chrániacim Uhorsko pred vojenskými vpádmi českých kniežat. Dnes už vieme aj z archeologických nálezov, že mesto svojimi sídliskovými počiatkami siaha už do predveľkomoravských čias. Archeologické nálezy len z posledného desaťročia zreteľne preukázali rozsiahly sídliskový areál mesta, ktorý bol oproti pôvodnému rozsahu dokonca redukovaný výstavbou hradieb. Tento starší sídliskový rozsah nebol taký kompaktný, ako ho poznáme zo stredoveku, bol skôr viac rozptýlený, pričom podľa najnovších výskumov išlo len o jedno sídlisko so starým slovenským názvom Trnava. Názov Sobota, používaný v staršej literatúre, je len alternatívnym názvom, ktorý vznikol v 11. storočí, po tom, čo uhorskí králi (ako prvý takto rozhodol Belo I. v roku 1061) zakázali konanie trhov vo sviatočný deň – nedeľu. Takéto trhové miesta si museli zvoliť iný deň v týždni, v prípade starej Trnavy išlo o sobotu. Maďarský názov *Nagyszombat* (teda Veľká sobota) svedčí o výnimočnosti a dôležitosti tunajších trhov, ktoré boli zrejme v širokom

okolí najväčšie svojho druhu. O dôležitosti Trnavy v tomto období svedčí aj fakt, že pravdepodobne v tomto období bol ako kráľovská fundácia vystavaný povedľa staršej a stále slúžiacej veľkomoravskej rotundy (ako vyplýva z najnovších výskumov, zasvätenej sv. Michalovi) aj nový románsky kostol sv. Mikuláša a Trnava sa tým stala aj politicko–cirkevným centrom, podliehajúcim správe Ostrihomskej kapituly.

Určiť medzník, od ktorého sa Trnava stala mestom, nie je jednoduché, pretože podobne ako u väčšiny uhorských miest, ani tu neexistuje priamy archívny doklad o založení tohto sídla. Za podnet na prerod predmestského sídliska na mesto sa tradične považovalo až udelenie privilégia slobodného kráľovského mesta z r. 1238. V najnovšej literatúre sa však začína presadzovať predstava, podľa ktorej udelenie privilégia nemožno vnímať ako začiatok „mestskosti“, ale ako možnosť jej rozvinutia do novej podoby. Tejto predstave aj zodpovedajú nové poznatky o stavebnej podobe Trnavy pred udelením mestských výsad. Pôvodne sa predpokladala koncentrácia osídlenia len vo dvoch vyvýšených polohách (na východe okolo kostola sv. Mikuláša, a na západe, kde sa lokalizovalo benediktínske opátstvo s kostolom sv. Jakuba). Najnovšie výskumy však ukazujú, že rozptýlená zástavba na celej ploche dnešného mesta existovala už minimálne na začiatku 13. storočia, pravdepodobne ešte skôr.

Do Trnavy začali v 12. storočí prenikať nemeckí osadníci. Osada bola atraktívna najmä pre obchodníkov, pretože ležala na čoraz významnejšej európskej diaľkovej obchodnej ceste. Značný vplyv na hospodársky rast Trnavy mal sobáš českého kráľa Přemysla Otakara I. s dcérou uhorského kráľa Bela III. Konštanciou v r. 1199. Toto spojenie definitívne uzavrelo dlhotrvajúce pohraničné uhorsko–české spory. Vyriešenie sporných otázok a skončenie vojnového stavu pozitívne ovplyvnilo ďalší vývoj Trnavy a jej okolia. Konštancia získala ako veno rozsiahle územie medzi Malými Karpatmi a Váhom, ktorého najvýznamnejším sídlom bola práve Trnava. S kráľovnou Konštanciou sa spája aj prvá fáza výstavby mestského opevnenia zo začiatku 13. storočia, a umožnila tiež príchod ďalších nemeckých osadníkov. Osadníci pravdepodobne prichádzali zo severného Nemecka. Na existenciu pomerne veľkej a prosperujúcej osady poukazuje nepriamo aj donácia príjmov miestneho kostola

Ostrihomskej kapitule z r. 1211, čo je prvá hodnoverná písomná zmienka o Trnave ako o osade s názvom *Sumbot*. Ostrihomský arcibiskup v nej daroval časť príjmov kostola Ostrihomskej kapitule. Túto donáciu potvrdil v r. 1212 aj pápež Inocent III. Osada sa stala aj významným cirkevným strediskom nielen svojho okolia, ale i celého konfínia a jej kostol sv. Mikuláša začal pre okolité osady plniť funkciu farského kostola.

1.2.2 *Udelenie mestského privilégia a vývoj mesta v 13. storočí*

Keď v r. 1230 umrel český kráľ Přemysl Otakar I., po nástupe nového panovníka Konštancia stratila svoje dovtedajšie postavenie. Jej pozemkové vlastníctvo na uhorsko–moravskom pohraničí sa postupne rozpadlo a pravdepodobne po r. 1235 Trnavu získal uhorský kráľ Belo IV. Tento panovník vydal v r. 1240 listinu, ktorou potvrdil darovanie príjmov z majetku Boleráz trnavským klariskám. Zároveň v nej uvádza, že Boleráz, patriaci k Trnave, kúpil od Konštancie. Práve tento panovník mestu v r. 1238 udelil mestské výsady; privilégiom z uvedeného roku Trnave dal výsady slobodného kráľovského mesta ako prvému slovenskému mestu vôbec. Tieto výsady neskôr uhorskí králi rozširovali ďalšími hospodárskymi privilégiami. Text privilégia:

In Nomine sanctae Trinitatis et individuae Unitatis. Bela, Dei gratia Ungariae, Dalmatiae, Chroatiae, Ramae, Serviae, Galliciae, Lodomeriae Cumaniaeque rex in perpetuum. Regiae magnitudinis incumbit officio dispersa colligere et congregata conservare et populum sue dicioni subiectum in pace tranquilla, sua cuilibet iura reddendo confovere. Cum igitur in comitatu Posoniensi locus, qui Zumbothel dicitur, hospitibus congregandis aptissimus videatur, civibus in eo loco residentibus et qui in posterum venire voluerint, talem concessimus libertatem, ut ad regiam coronam specialiter pertineant, nec cuiusquam iuridicioni donacione vel cuiuscunque translationis modo committantur, nec in exercitum, cui rex personaliter non interfuerit, venire compellantur et de centum mansionibus unum militem omnibus necessariis militaribus honestissime preparatum mittere teneantur.

Duellum vero nec inter se nec etiam cum alienis committere cuiusquam iudicio constringantur, sed cuiuscunque questionis materia duodecim hominum iuramento sopiatur. Testes autem contra ipsos

produci nequeant, nisi ex se ipsis vel alii hospites, qui consilimi gaudeant libertate. Solius etiam regis iudicio, vel quem ipsi ville in villicum prefecerint, astare debeant. Villicum autem, quem ipsi comuniter vel eorum maior et sanior pars elegerit, habeant regali confirmatione accedente; qui si in aliquo minus idoneus iuventus fuerit, regis auctoritate a villicatione repellatur. Idem autem villicus omnes causas inter eos vel extraneorum cum eis exortas iudicandi in quacunque lite civili vel etiam criminali habeat facultatem. Qui si in facienda iustitia repertus fuerit negligens vel iniustus, vel si villa comuniter conveniatur, tunc demum ad regis iudicium recurratur. Et omnes, qui in eandem villam quocunque tempore habitandi causa convenerint, uni villico sint subiecti. Super solutione vero tributi eodem iure censeantur, quo cives Albenses. Cum nummulariis autem serviens comitis parochiani vel cuiuscunque alterius non incedat, sed villicus monetam regiam in eadem villa procuret, ut iuxta regis constitutionem celebris habeatur. Villicus etiam ipsorum una cum duodecim melioribus de villa ad exhibendam iustitiam deputatis hominibus eiusdem ville vel de aliis pro crimine in eorum districtu commisso decapitationis vel aliam quamcunque penam infligendi habeat potestatem, nisi nobilis extiterit; cuius iudicium maiestati regie reservetur. In institutione vero plebani volumus, quod eis ius comune conservetur, videlicet ut ipsi liberam eligendi plebanum habeant facultatem, quem archiepiscopo Strigoniensi representent, si idoneus fuerit confirmandum, salvo in omnibus iure Strigoniensis ecclesie super redditibus, quos de eadem ecclesia percipere consuevit. Decimas vero more Teotonicorum in capeciis persolvant, prout hactenus ex usu est optentum. Libere vero conditionis homines, undecunque inter eos habitare volentes venire voluerint, omni impedimento cessante, salvis rebus et personis, se transferendi habeant potestatem. Nullus autem comes vel alio quocunque honore preditus eis invitis in ipsorum villa valeat hospitari; qui autem eis non contradicentibus hospitati fuerint, omnia mercimonia iusto precio debeant comparare. Si vero regem illuc venire contigerit, iuxta suae facultatis modum ei sumptus necessarios administrent. Item nullus ipsorum hereditates vel possessiones suas immobiles in ipsorum terminis constitutas cuiquam vendere possit vel conferre, nisi ei, qui nobis consimile servitium cum civibus ipsius ville exhibebit. Item quicunque ex ipsis sine herede decesserint, bona sua mobilia cuicunque voluerint, conferendi habeant facultatem.

Datum per manus magistri nostri Stephani, aulae nostrae cancellarii, anno dominicae Incarnationis M° CC° XXX° VIII°, regni nostri anno tertio; presentibus venerabilibus patribus Bartholomeo Wesprimiensi, Mathia Waciensi episcopis, Andrea Posoniensi comite, Dominico, magistro tavarnicorum nostrorum et comite Nitriensi, Nicolao Chengradiensi, Renoldo Wesprimiensi comitibus; Thoma comite capelle nostre et preposito sancti Laurencii et aliis quamplurimis regni nostri barronibus. Ut autem prefate libertates eis nostris nostrorumque successorum temporibus perpetua stabilitate firmiter perseverent, presentem paginam aureae bullae nostrae munimine fecimus roborari.

Slovenský preklad:

V mene svätej a nerozdielnej Trojice. Belo, z Božej milosti kráľ uhorský, dalmátsky, chorvátsky, bosniansky, srbský, haličský, vladimírsky a kumánsky, na večné časy.

K povinnosti kráľovského veličenstva náleží zjednocovať, čo je rozptýlené, zachovávať, čo je zhromaždené, a v mieri i pokoji, priznávaním každému jeho práv, ochraňovať ľud podriadený jeho moci. Keďže miesto v Bratislavskom komitáte, nazývané Zumbothel, sa nám vidí veľmi vhodné na usadenie hostí, mešťanom, ktorí v ňom bývajú, ako aj tým, ktorí by v budúcnosti chceli prísť, udelili sme takú slobodu, aby priamo patrili pod kráľovskú korunu a aby darom ani akýmkoľvek iným prevodom neboli komukoľvek do právomoci zverovaní. Nesmú byť donucovaní vstupovať do vojska, v ktorom kráľ osobne nebude prítomný, ale sú povinní vysielať zo 100 usadlostí jedného vojaka čo najpočestnejšie vystrojeného všetkými vojenskými náležitosťami. Nijaký súd ich nesmie nútiť zvádzať súboj medzi sebou ani s cudzími, ale každá sporná záležitosť nech sa rieši prísahou dvanástich mužov. Predvádzať svedkov proti nim možno len spomedzi nich samých alebo iných hostí, ktorí sa tešia podobnej slobode. Povinní sú dostaviť sa len pred kráľovský súd alebo pred toho, koho sami ustanovia za richtára mesta. Richtára nech majú toho, koho sami spoločne zvolia alebo ich väčšia a vážnejšia časť, a po potvrdení kráľom. Ak sa však zistí, že je v niečom nie dosť spôsobilý, rozhodnutím kráľa bude z richtárstva odvolaný. Richtár nech má právo rozsudzovať všetky spory medzi nimi alebo spory cudzích s nimi v akomkoľvek občianskom alebo trestnom konaní. Ak bude pri vysluhovaní práva

usvedčený z nedbanlivosti alebo nespravodlivosti, prípadne ak sa na tom dohodne celé mesto, potom sa treba obrátiť na kráľovský súd. Všetci, ktorí v ktoromkoľvek čase prídu do tohto mesta, aby sa v ňom usadili, budú podriadení jednému richtárovi. Vo veci platenia mýta nech majú to isté právo ako mešťania Stoličného Belehradu. S peňazomencami nech neprichádza služobník župana ani kohokoľvek iného, ale nech richtár zabezpečuje v tomto meste kráľovskú menu tak, aby podľa kráľovského ustanovenia bola za všeobecne platnú uznávaná. Richtár spolu s dvanástimi poprednejšími mešťanmi, poverenými vykonávať spravodlivosť medzi mešťanmi alebo cudzími za zločin spáchaný v ich obvode, nech má právo uložiť trest sťatím alebo akýkoľvek iný trest, ak len nepôjde o šľachtica; takýto súd nech sa prenecháva kráľovskej výsosti. Želáme si, aby pri ustanovení farára mali zachované všeobecné právo, čiže aby mohli slobodne voliť farára, ktorého, ak bude spôsobilý, sú povinní predstaviť ostrihomskému arcibiskupovi na potvrdenie, zachovávajúc práva ostrihomskej cirkvi na všetky príjmy, ktoré z tejto farnosti poberávala. Desiatky nech platia podľa nemeckého práva v kopách, ako sa to podľa zvyku dodnes dodržiava. Ľudia slobodného stavu, ktorí by odkiaľkoľvek chceli prísť s úmyslom medzi nimi sa usadiť, nech majú právo presťahovať sa bez akejkoľvek prekážky i majetkovej a osobnej ujmy. Na druhej strane však žiaden komes alebo akýkoľvek hodnostár sa v ich meste proti ich vôli nesmie ubytovať. Tí, čo sa ubytujú s ich súhlasom, musia si obstarať všetky potreby za spravodlivú cenu. Ak sa však stane, že príde sám kráľ, povinní sú podľa svojej možnosti poskytnúť mu nevyhnutné potreby. Taktiež nikto z nich nesmie svoje dedičstvo alebo nehnuteľný majetok, nachádzajúci sa v chotári ich mesta, komukoľvek odpredať alebo darovať, ak len nie tomu, ktorý nám bude preukazovať podobnú službu ako mešťania tohto mesta. Ak niektorí z nich umrú bez dediča, majú právo poručiť svoj hnuteľný majetok komukoľvek budú chcieť.

Dané rukou nášho kráľovského kancelára magistra Štefana roku 1238 po narodení Pána, v treťom roku nášho panovania, v prítomnosti ctihodných otcov Bartolomeja, biskupa vesprémskeho, Mateja, biskupa vacovského, bratislavského župana Andreja, hlavného nášho taverníka a nitrianskeho župana Dominika, čongrádskeho župana Mikuláša a vesprémskeho župana Renolda; ďalej v prítomnosti Tomáša, komesa dvorskej kaplnky a prepošta sv. Vavrinca, ako aj iných v hojnom počte prítomných barónov nášho kráľovstva. Aby im uvedené slobody za našich čias i v časoch našich nástupcov vo večitej stálosti neochvejne zotrvali, dali sme túto listinu potvrdiť silou našej zlatej buly.

Privilégium udelil uhorský kráľ Belo IV. mešťanom a hosťom mesta Trnavy, ktoré od tých čias začalo podliehať výlučne jurisdikcii kráľa. Trnavčania získali tieto výsady: nikto ich nesmel nútiť do vojenskej služby; výnimkou bola výprava, na ktorej sa osobne zúčastňoval panovník, a vtedy museli trnavskí mešťania za každých 100 usadlostí poskytnúť dokonale vyzbrojeného vojaka. V súdnych sporoch trnavských mešťanov mohli svedčiť jedine Trnavčania. Obyvatelia mesta podliehali výlučne kráľovskému súdu alebo richtárovi, ktorého si sami zvolili. Trnavskému senátu sa udelilo právo meča. Všetci, čo sa v Trnave usadili, podliehali právomoci mestského richtára. Vo veci mýtnych poplatkov mali mať trnavskí mešťania tie isté slobody ako mešťania Stoličného Belehradu. Travčania si mohli slobodne voliť aj farára, ale voľbu musel schváliť ostrihomský arcibiskup. Privilegiálna listina teda obsahovala aj tzv. špeciálne výsady, ktoré boli priznané nielen hosťom, ale aj domácemu obyvateľstvu.

Medzi najvýznamnejšie výsady, ktoré Trnava dostala už v roku 1238, patrila slobodná voľba samosprávnych orgánov – richtára a zboru prísažných mešťanov. Súdnu právomoc a správu mesta vykonávali volené orgány mešťanov, ktorých rozhodnutia priamo podliehali kontrole kráľovho súdu. Najvyšším zástupcom trnavských mešťanov bol volený richtár (villicus). Mohli si ho zvoliť všetci mešťania, alebo váženejší spomedzi nich, čiže majetnejší (patriciát). Ako o tom svedčia stredoveké písomnosti, mestská samospráva sa v Trnave vyvinula už v priebehu 13. storočia.

Privilégium upevnilo právne postavenie mešťanov a podnietilo ďalší rozvoj mesta, ktoré v tomto období dokončilo aj výstavbu mestského opevnenia. Vstup do mesta umožňovali štyri brány vežového charakteru s prejazdom. V 13. storočí boli najvýznamnejšie dve brány situované na Českej ceste, neskôr nazývané Sladovnícka alebo Malženická a Lovčická brána. Vodné priekopy napájal vodou umelo vybudovaný rybník a potok Trnávka. Toto opevnenie bolo pre Trnavu atribútom jej nového právneho postavenia ako

kráľovského mesta. Zmenila sa aj pôvodná zástavba mesta a najmä po príchode nemeckých osadníkov sa urbanizmus mesta podstatne zmenil.

Onedlho po dokončení trnavské opevnenie podstúpilo prvú zaťažkávajúcu skúšku. Po prehratej bitke uhorského vojska v apríli 1241 na rieke Slaná celé Uhorsko ovládli Tatári. V tom istom mesiaci sa dostali na juhozápadné Slovensko a priblížili sa aj k Trnave, v historických prameňoch z obdobia po tatárskom vpáde však nie sú zmienky o osudoch Trnavčanov. Vieme však, že Tatári v r. 1241 zničili osady Hrnčiarovce a Modranka. Opevnenej Trnave sa zrejme tatárske vojská vyhli, alebo sa uspokojili s vyplienením a vypálením jej bezprostredného okolia, pretože úplne zničili viaceré vidiecke sídla. Po odchode Tatárov uhorský kráľ zaľudňoval opustené a vyľudnené lokality povolávaním domácich i zahraničných osadníkov. Práve v tomto období sa vytváralo súvislejšie nemecké osídlenie medzi Trnavou a Bratislavou.

Sľubný hospodársky rozvoj Trnavy a okolia po tatárskom vpáde však netrval dlho. Život trnavských mešťanov významne ovplyvňovalo napätie medzi uhorskými a okolitými panovníkmi, pretože mesto, ležiace v pohraničí, bolo pre panovníka dôležitým oporným bodom. Už v čase tatárskeho vpádu vypukol spor medzi Belom IV. a rakúskym vojvodom Fridrichom Babenberským, ktorý sa pokúšal zmocniť sa Bratislavy. Po Fridrichovej smrti sa Uhorsko dostalo do konfliktu s českým kráľom kvôli tzv. babenberskému dedičstvu. Keď v r. 1260 český kráľ Přemysl Otakar II. porazil uhorské vojsko v bitke pri Kressenbrune, prenasledoval ho až na územie juhozápadného Slovenska. Napätie medzi panovníkmi vzniklo aj po Belovej smrti, kedy spor s Přemyslovcami obnovil uhorský kráľ Štefan V., pričom konflikt vyvolal odvoz uhorských korunovačných klenotov do Čiech. Jeho rozpory s Přemyslom Otakarom II. vyvrcholili vpádom českého vojska do Uhorska. Českí vojaci na jar v r. 1271 dobyli aj Trnavu, pričom mesto utrpelo veľké škody. Po nastúpení nedospelého Ladislava IV. na uhorský trón sa v r. 1273 český kráľ pokúsil využiť feudálne rozbroje v Uhorsku a vojensky si podmaniť krajinu. Přemyslove vojská prišli tentokrát do krajiny po Českej ceste a tiahli priamo na Trnavu. Ani tieto vážne konflikty a spôsobené ťažké škody však nezastavili ďalší rozvoj mesta. Po skončení bojov prišlo do mesta ďalšie nové obyvateľstvo

a dopyt po poľnohospodárskej pôde vzrástol. V r. 1280 Trnavčania získali od Ladislava IV. dedinu Brestovany, pričom kráľ v tejto donácii zdôraznil vernosť mesta kráľovi, za ktorú jej udeľuje uvedenú dedinu kvôli nedostatku pôdy.

Obyvatelia mesta prežívali ťažké chvíle aj v r. 1289, kedy mesto obsadilo vojsko Albrechta Habsburského, a aj na jar roku 1291, kedy uhorské vojsko porazilo pri Trnave Albrechtovo vojsko. Po uzavretí mieru v Hainburgu Rakúšania vydali obsadenú Trnavu naspäť Uhorsku. Aj keď vojnové udalosti poškodili samotné mesto i mestské opevnenie, mesto vďaka živému obchodu a významným miestnym trhom dokázalo vždy spôsobené škody pomerne rýchlo nahradiť.

K stredovekej Trnave neodmysliteľne patrila rozvinutá remeselnícka výroba. Ako dôležitá križovatka stredovekých obchodných ciest musela zabezpečiť kupcom a ich sprievodom všetky základné služby. Preto sa tu už od začiatku formovania sídla usádzali prví remeselníci, ktorými boli najmä murári, tesári, kamenári, tehliari a kováči. Nechýbali ani potravinárski remeselníci ako mäsiari, mlynári, pekári a pivovarníci. Prírodné podmienky trnavskej roviny umožňovali rozvoj obilninárstva a chovu dobytka. Poľnohospodárstvo bolo doplnkovým zamestnaním mnohých trnavských kupcov a remeselníkov, a pre časť obyvateľov predstavovalo jediný zdroj príjmov. Nemeckí osadníci, ktorí prišli do Trnavy najmä po jej povýšení na slobodné kráľovské mesto, mali najväčšiu zásluhu na rozvoji vinohradníctva. Trnavskí mešťania vlastnili vinohrady najmä v malokarpatských vinohradníckych mestečkách Modra, Svätý Jur, Pezinok a v Suchej nad Parnou. O raste prosperity trmavského vinohradníctva svedčí fakt, že šľachta mala záujem o čoraz vyšší zisk z výnosov trnavských vinohradníkov. V tomto období patrila Trnava medzi najaktívnejších vývozcov vín v Uhorsku. Dobrá kvalita a dostatočná kvantita úrody zabezpečovali vínam z trnavskej oblasti stály záujem domácich aj zahraničných odberateľov. Osobitné miesto v hospodárskom živote Trnavy patrilo aj židovskému obyvateľstvu. Veľa Židov prišlo do Uhorska na prelome 11. a 12. storočia, v Trnave sa Židia pravdepodobne usadili v 13. storočí.

1.2.3 *Trnava za vlády Anjouovcov*

Začiatkom 14. storočia sa oblasť juhozápadného Slovenska dostala pod vplyv jedného z najmocnejších uhorských feudálov tej doby, Matúša Čáka Trenčianskeho. Tento mocný oligarcha zrejme Trnavu obsadil a ovládol. V prvej polovici 14. storočia sa zhoršili česko–rakúske a uhorsko–rakúske vzťahy, čo znamenalo nielen väčšie zblíženie uhorsko–českých záujmov Anjouovcov a Luxemburgovcov, ale aj obnovenie a rozšírenie stykov medzi obomi kráľovstvami. So situáciou v Trnave sa nový uhorský kráľ Karol Róbert osobne oboznámil pri svojej návšteve v meste v r. 1323. O dva roky neskôr, v r. 1325 život mesta negatívne poznačil veľký požiar, ktorý zničil väčšinu domov. Vyhorel aj farský kostol a kláštor klarisiek.

Nepriateľstvo uhorského kráľa s rakúskym vojvodom Albrechtom, ktorý v r. 1327 ovládal Bratislavu, znamenalo pre Trnavu zvýhodnenie v stredoeurópskom obchode. Práve v Trnave sa v tomto období uskutočňovali aj rokovania kráľov: uhorský kráľ Karol Róbert sa tu v r. 1327 stretol s českým kráľom Jánom Luxemburským a uzavrel s ním menovú dohodu. Na schôdzke sa tiež hovorilo o ukončení konfliktu Jána Luxemburského s poľským kráľom a o uhorsko–českom obrannom pakte. Panovníci sa stretli vo františkánskom kláštore, ktorý zrejme po uvedenom požiari bol jedinou nepoškodenou reprezentačnou budovou v meste. Trnava sa práve v tomto období stala jedným z najbohatších miest v Uhorsku. Zblíženie záujmov Luxemburgovcov a Anjouovcov viedlo aj k rozšíreniu obchodných stykov medzi obomi kráľovstvami. To podnietilo aj oživenie obchodu na Českej ceste, na ktorej najvýznamnejšou zastávkou sa stala práve Trnava. Obnovenie obchodných stykov Uhorska so západnou Európou prilákalo do Uhorska ďalšie obyvateľstvo z Nemecka. Aj v Trnave sa v prvej polovici 14. storočia usádzali ďalší Nemci a venovali sa tu prevažne obchodu a vinohradníctvu.

Skonsolidované pomery v krajine, bohaté kráľovské mestá a pevná mena dovoľovali nástupcovi Karola Róberta Ľudovítovi I. presadzovať aktívnu zahraničnú politiku. Tá si však vyžadovala veľké finančné náklady, pričom ich výdatným zdrojom boli práve slobodné kráľovské mestá. Aj Ľudovít I., podobne ako Karol Róbert, sa vo veľkej miere zaujímal o Trnavu. V r. 1356 ju dokonca zálohoval vojvodkyni Margaréte Bavorskej za 30 000 zlatých.

V septembri 1382, keď sa chorľavý Ľudovít I. zastavil v Trnave pri návrate z Poľska, tu vo svojej kúrii aj zomrel.

Súčasne so zvyšovaním významu Českej cesty rástli aj obchodné aktivity trnavských mešťanov. K oživeniu obchodu, rozvoju vinohradníctva a prílevu nového obyvateľstva do Trnavy prispelo vo veľkej miere aj uzavretie ďalších priateľských dohôd medzi českým kráľom Karolom IV. a Ľudovítom I., ktorí sa zišli v Trnave v máji 1360. Ľudovít I. v tom istom roku povolil domácemu trnavskému obyvateľstvu aj cudzincom voľný príchod do mesta. Pri sťahovaní nemuseli noví obyvatelia platiť nijaké mýtne poplatky. Značne sa zintenzívnila aj obchodná aktivita mešťanov, ktorí na svojich obchodných cestách využívali starú trnavskú výsadu – oslobodenie od platenia mýta. Ekonomický a hospodársky vzostup mesta pokračoval aj po r. 1363, kedy obyvatelia Trnavy a jej poddanských dedín Veľké Brestovany, Modranka, Ružindol a Hrnčiarovce dostali povolenie rúbať drevo, lámať kameň a ťažiť vápenec v malokarpatských lesoch v okolí Dobrej Vody, Smoleníc a Horných Orešian. Práve prístup ku kameňu a vápencu znamenal výrazný rozmach stavebných prác v meste. Trnavčania prestavali najvýznamnejšie verejné budovy v modernom gotickom slohu; hospodársky rozkvet z tohto obdobia najviac pripomína farský kostol sv. Mikuláša ako vtedajšia najvýraznejšia dominanta mesta. Prestavbu kostola údajne podporoval aj sám Ľudovít I. Nový vzhľad získal v tomto období aj františkánsky kláštor, kostol klarisiek a mestský špitálsky kostolík.

1.2.4 *Trnava v 15. storočí*

Po smrti Ľudovíta I. nastúpil na uhorský trón Žigmund Luxemburský, kedy v Uhorsku nastali nepokojné časy. Moc získala úzka, medzi sebou zápasiaca skupina magnátov, pričom kráľovská moc značne upadla. Počas bojov o uhorský trón bola Trnava aj zálohovaná. V r. 1401 zasiahol Trnavu vojenský konflikt medzi vojskami poľského kráľa Vladislava a Žigmundových spojencov – moravských markgrófov. Trnavčania zostali kráľovi verní a Žigmund sa tu po vyslobodení z väzenia aj istý čas zdržiaval. Ako výraz vďaky im o rok neskôr udelil dôležitú hospodársku výsadu – právo skladu (ius stapulae). Toto právo ukladalo všetkým obchodníkom,

prichádzajúcim z Nemecka, Rakúska, Poľska, Čiech a Moravy, alebo tam odchádzajúcim povinnosť v Trnave vyložiť tovar a ponúknuť ho na predaj. Právo skladu tak umožňovalo domácim kupcom čeliť cudzej konkurencii. V meste sa sústreďovali cudzozemské výrobky a Trnava mala rozvinutý obchodný styk s európskym kupeckým svetom. Žigmundovo privilégium prospelo predovšetkým mestskému patriciátu, ktorému obchod prinášal veľké zisky. Hospodársky rast Trnavy neprerušila ani veľká neúroda z r. 1392.

V nepokojných časoch na začiatku 15. storočia Trnavu v r. 1406 obsadilo kráľovské vojsko pod velením vojvodu Stibora zo Stiboríc a kráľ vyrúbil na jeho vydržiavanie mimoriadnu daň. Trnava mala v tom období asi 3000 obyvateľov. Mestskú správu ovládal menejpočetný nemecký kupecký patriciát. Odčerpávanie finančných prostriedkov na panovníkove vojenské akcie rušivo zasiahlo do vývoja mesta a spôsobovalo stagnáciu. V Trnave utíchla aj stavebná činnosť a prejavovali sa prvé príznaky úpadku.

V prvej polovici 15. storočia sa juhozápadné Slovensko dostalo pod husitský vplyv. Keďže Trnava mala, ako sme už uviedli, dôležitú strategickú polohu na Českej ceste, mala zabrániť prieniku husitov do Uhorska. Husitské vojská vpadli po Českej ceste do Uhorska už v r. 1428, ale k Trnave sa priblížili až po obsadení Bratislavy. Priamy útok na mesto nepodnikli, aj keď vyplienili a vypálili široké okolie a zničili zásoby potravín aj obilia na majetkoch Bratislavskej kapituly. Až o dva roky neskôr, v apríli 1430, sa husitské vojská stretli s vojskami kráľa Žigmunda v bitke, ktorá sa odohrala medzi Modrankou a Vlčkovcami. Aj keď husiti po veľkých stratách na obidvoch stranách ustúpili a vrátili sa na Moravu, znamenalo to skôr ich taktický manéver, nie porážku. Časť husitského vojska sa koncom júna roku 1432 priblížila k Trnave, kde bol v tom čase jarmok. Husitské vojská na čele s hajtmanom Blažkom z Borotína sa zmocnili Trnavy pomocou klamstva. Husiti zostali v Trnave až do r. 1435, pričom jej obsadenie vážne narušilo hospodársky život v celej oblasti. Trnavská husitská posádka zaútočila viackrát aj na Bratislavu. Až vykúpenie Trnavy po dohode Blažeka a kráľa Žigmunda definitívne vymanilo mesto z područia husitov. O tomto období vypovedajú aj niektoré záznamy mestskej knihy. Napríklad o nebezpečenstve, ktoré od roku 1428 hrozilo od husitov, keď sa objavili pred mestom. Bolo preto nútené najať si

žoldnierov, a tak sa aj ďalšie záznamy vzťahujú z veľkej časti práve na výdavky, napríklad za víno a jedlo. Súčasne sa rekonštruovalo i mestské opevnenie a brány. Napríklad, rozšírenie a úprava Lovčickej brány stála mesto štyristo zlatých. Podobne do tla vypálená nárožná veža bola v tomto čase nanovo opravená s celkovým nákladom 82 a 1/2 zlatého. Podporu mestu v týchto ťažkých časoch vyjadril aj ostrihomský arcibiskup, ktorý Trnavčanom poslal na obranu mesta skupinu žoldnierov, za čo sa mu mestská rada revanšovala špeciálnou dodávkou vína.

Napriek Blažkovmu úsiliu zachovať hospodársku prosperitu z predchádzajúcich rokov a zabezpečiť životné funkcie mesta ono začalo v tomto období ekonomicky upadať. Najväčšie škody utrpelo mestské hospodárstvo. Obsadené mesto opustili majetní kupci, čo sa prejavilo na výraznom poklese domácich i zahraničných obchodných aktivít. Mestské samosprávne orgány pôsobili viac – menej provizórne, celkovo sa mestská spoločnosť značne pauperizovala. Do opustených domov trnavského patriciátu sa sťahovalo nemajetné obyvateľstvo z vidieka. Odchodom časti nemeckého obyvateľstva a príchodom vidiečanov sa zmenilo aj národnostné zloženie obyvateľstva v Trnave. Mesto sa výrazne poslovenčilo a Slováci sa začali výraznejšie presadzovať aj v mestskej správe.

Najvýznamnejším dokumentom dokladujúcim fungovanie mestských orgánov, ale i celého zložitého stredovekého organizmu mesta, je hlavná účtovná mestská kniha, ktorá sa v Trnave zachovala už od roku 1394 a s prestávkami sa viedla až do roku 1530. Popri privilégiu z roku 1238 je to bezo sporu najdôležitejšia historická písomná pamiatka Trnavy. Z hľadiska dejín mesta i celého trnavského regiónu ide o historický prameň, ktorý obsahuje unikátne údaje o celom spektre spoločenského a politického života stredovekej Trnavy: stredoveké remeslá a ich vykonávatelia, konkrétne stavby so svojimi obyvateľmi (napríklad najstaršie doklady o radnici), stredoveké ulice a námestia (trhy), údaje o stavebnej činnosti na mestských hradbách, o existencii kráľovského hrádku a jeho posádke, o šľachte a významných meštianskych rodoch, či údaje o získaní privilégií pre mesto. Postavy, ktoré v tomto prameni vystupujú, žili v miestnych sídliskových podmienkach a mesto a jeho históriu tak svojím spôsobom vlastne „zaľudňovali“. Mestská kniha Trnavy je tiež dokladom vysoko organizovanej mestskej

správy v stredoveku. Už spomenuté privilégium z r. 1238 okrem iného vymedzilo administratívnu i súdnu právomoc richtára a senátu. Richtár a dvanásťčlenný magistrát stáli celé stáročia na čele mesta Trnavy. Tento autonómny zbor zasadal pod predsedníctvom richtára a bol volený na Veľkonočný pondelok. Bol zodpovedný aj za hospodárenie mesta. Celé meštianstvo volilo 24–člennú, neskôr 60–člennú vonkajšiu radu, ktorá potom volila magistrát. Z neho sa volil richtár, starosta či mešťanosta a kapitán. Richtár bol občianskym a trestným sudcom mesta. Menšie priestupky mohol súdiť za prítomnosti dvoch senátorov. Bol osobne zodpovedný za súdnictvo a administratívu mesta. Ako príjmy dostával peniaze i naturálie. Od začiatku 15. storočia popri richtárovi v Trnave vystupoval konzul, ktorý riadil mestské hospodárstvo a zodpovedal zaň. Zodpovedal tiež za hospodárstvo poddanských dedín a za inventár mesta. Kapitán sa staral o bezpečnosť mesta, zodpovedal za realizáciu uznesení magistrátu a dozor nad hostincami, väzením, baštami, ako aj nad požiarnou a mravnou bezpečnosťou. Dôležitou postavou v mestskej správe bol aj notár, ktorý viedol mestskú kanceláriu a mal na starosti aj mestský archív.

Vráťme sa však k všeobecným pomerom v meste po odchode husitov. Po upokojení politickej situácie sa do mesta pomaly vracali cirkevné rehole a bohatý nemecký patriciát. Postupne sa však začali vyskytovať národnostné rozpory, pretože Slováci sa počas husitskej prítomnosti dostali aj do mestskej rady a v zložení obyvateľstva získali prevahu. Panovník Žigmund, poznajúc strategický význam mesta a jeho polohu pri zabezpečovaní západných hraníc Uhorska, podporoval ďalšími výsadami hospodársky rozvoj Trnavy. V tejto politike pokračoval aj jeho nástupca Albrecht, za vlády ktorého sa Trnava stala významnou pohraničnou pevnosťou. V meste bola umiestnená vojenská posádka a kapitánom Trnavy bol v r. 1439 bratislavský župan Juraj z Rozhanoviec. V týchto nepokojných časoch prenikali z Moravy na západné Slovensko ešte vojská bývalých husitských veliteľov.

Aj polovica 15. storočia bola búrlivá. Toto obdobie poznačil najskôr vojenský konflikt medzi gubernátorom Uhorska Jánom Huňadim a kapitánom Jánom Jiskrom z Brandýsa, ktorý vystupoval ako ochranca práv maloletého uhorského panovníka Ladislava Pohrobka. Trnava sa dostala pod vplyv Huňadiho, ktorý mestu

potvrdil viaceré mestské práva a podporil aj príchod nového obyvateľstva. Sľubný rozvoj mesta však opäť pribrzdili vojská, tentokrát bratrícke vojenské skupiny, zložené z bývalých husitov, žoldnierov a z chudoby. V r. 1466 sa bratríci pod vedením Jána Švehlu pokúsili zmocniť Trnavy, avšak dobyť mesto sa im nepodarilo. S bratríkmi definitívne skoncoval až uhorský kráľ Matej I. Korvín v r. 1467, ktorý dobyl ich posledný oporný bod – tábor v neďalekých Veľkých Kostoľanoch.

Práve obdobie vlády Mateja I. Korvína sa spája s rozkvetom mesta. Matej I. po veľkom požiari v meste oslobodil Trnavčanov na 10 rokov od platenia daní, aby im umožnil rýchlo opraviť a vystavať poškodené mesto. Zakázal tiež od Trnavčanov vyberať mýto a tridsiatok. Hospodárske postavenie mesta posilnili aj dva nové jarmoky, ktoré si Trnavčania vyžiadali od panovníka v r. 1463, a to na sv. Juraja (24. apríla) a na prvú pôstnu nedeľu. Po tom, čo sa súčasťou majetku mesta stala ďalšia poddanská obec Zeleneč, kráľ v r. 1472 umožnil magistrátu voľne disponovať opustenými domami, ak sa do nich pôvodní obyvatelia do roka nevrátili. Tým do Trnavy prilákal nové, opäť najmä vidiecke obyvateľstvo. Prílev tohto obyvateľstva slovenskej národnosti vyvolal ďalšie národnostné spory medzi Slovákmi a Nemcami, ktoré sa najvýraznejšie prejavovali pri voľbách najdôležitejších predstaviteľov mesta – richtára a farára. Do týchto sporov zasiahol aj panovník Matej I., ktorý listinou z 26. mája 1486 zakázal rozdúchavanie národnostných nepokojov a nariadil potrestať smrťou a stratou majetku toho, kto jeho príkaz poruší. V národnostných zápasoch o moc v meste si Slováci svoje miesto obhájili a v ďalších rokoch ich aktivita narastala. Prispeli k tomu aj niektoré významné osobnosti slovenskej národnosti. V národnostných sporoch sa významne angažoval Pavol Holý, Slovák pochádzajúci z Hradnej v Trenčianskej stolici. Za preukázané služby ho Matej I. povýšil v r. 1488 do zemianskeho stavu a udelil mu erb, časom sa dokonca stal jedným z najzámožnejších Trnavčanov. Bol dlhé obdobie kráľovským tridsiatnikom a trnavským mestským kapitánom. V r. 1498 dal v meste postaviť kaplnku sv. Michala, ktorá sa na dlhé obdobie stala centrom náboženského života slovenských obyvateľov.

1.2.5 *Trnava koncom stredoveku*

Prelom 15. a 16. storočia bol obdobím, ktoré možno v celouhorskom meradle charakterizovať ako obdobie feudálnej anarchie a vnútorných bojov o uhorský trón. Po smrti Mateja I. Korvína sa o uhorskú kráľovskú korunu zaujímal cisár Maximilián Habsburský, poľský kráľ Ján Albert aj český panovník Vladislav Jagelovský. Uhorská šľachta na trón presadila českého kráľa Vladislava II. Jagelovského. Ústredná kráľovská moc sa však natoľko oslabila, že o zásadných veciach v krajine rozhodovala šľachta, ktorá sa okrem iného pokúšala obmedzovať mestské práva a slobody. Aj Trnavčania si museli chrániť svoje staré slobody a práva pred útočnou politikou šľachty. Podarilo sa im ich však ubrániť, k čomu im viackrát dopomohol aj panovník. Nedostatok peňazí však prinútil aj kráľa Vladislava II., aby v r. 1497 zálohoval Trnavu uhorskému palatínovi Štefanovi Zápoľskému. Po smrti Š. Zápoľského pripadlo mesto jeho vdove, kňažnej Hedvige, po jej smrti prešiel záloh Trnavy na spišského župana Juraja Zápoľského.

Keďže Vladislav II. bol zároveň aj českým kráľom, stala sa Trnava opäť významným centrom kontaktov medzi obidvomi kráľovstvami. Trnava sa rozvíjala ako dôležité obchodné stredisko, pričom osobitne významný bol najmä obchod s dobytkom, ktorý trnavskí obchodníci pravidelne vyvážali do Čiech. Relatívne pokojný život Trnavy a okolia na dlhší čas prerušili vojská cisára Maximiliána I., ktorý v apríli roku 1506 vtrhol na územie Uhorska. Výsledkom jeho vpádu do Trnavy bolo poškodené celé mesto, ruiny obytných domov a poškodené mestské hradby a obranné veže. Mestu pomohol opäť panovník Vladislav II. V r. 1509 sa začala z českých krajín šíriť morová epidémia, a hoci Trnavčania zatvárali mestské brány pred českými kupcami, mesto postihla v plnom rozsahu. Mor si vyžiadal veľké množstvo obetí. Keď sa mesto v ďalších rokoch spamätalo zo škôd, vďaka rozvoju obchodu sa obnovila najmä činnosť trnavských cechov. Obchodníci a remeselníci prichádzali do Trnavy najmä pre čulý medzinárodný obchod a početné jarmoky a trhy. Majstri jednotlivých cechov sa dostávali aj do magistrátu, niektorí sa dokonca stali aj richtármi. V r. 1530 v Trnave pracovali niekoľkí cechoví majstri. Zachovali sa aj stanovy vtedajších cechov, napr. z r. 1504 kožušníckeho, z r. 1516 mäsiarskeho cechu.

Po smrti Vladislava II. v r. 1516 nastúpil na uhorský trón jeho nedospelý syn Ľudovít II. Za jeho vlády sa však krajina dostala do hlbokej finančnej a hospodárskej krízy; Ľudovít II. preto privítal honosné dary aj od Trnavčanov, aby im neskôr potvrdil staré privilégiá. Najväčšie nebezpečenstvo však Trnave i celému Uhorsku hrozilo z juhu Európy – bezprostredná hrozba tureckého útoku v lete roku 1526 podnietila Ľudovíta II., aby sa pripravoval na vojenský konflikt s Turkami. Zahraničie však nereagovalo na zúfalé prosby uhorského kráľa o pomoc. Podporiť ho prišli iba vojská z Čiech a Moravy, ktoré tiahli cez Trnavu k Budínu, aby sa tam spojili s Ľudovítovou armádou. Na vojnu sa pripravovala aj Trnava, mesto opäť obnovilo svoje hradby a veže. V r. 1525 sa zrúcali stavebné objekty za hradbami, aby nemohli slúžiť ako úkryt pre útočníkov. Celkovo v 20–tych rokoch 16. storočia mesto uskutočnilo obnovu starých a zničených domov. Sľubný ďalší rozvoj Trnavy však na čas zastavilo turecké nebezpečenstvo, ktoré do osudov Uhorska naplno zasiahlo po prehratej bitke pri Moháči v r. 1526.

V celom období stredoveku bola Trnava dôležitým centrom náboženského a kultúrneho života. Navyše Trnava bola mestským sídlom, kde bolo na území Slovenska najviac kláštorov a konventov: boli nimi kláštor dominikánov, františkánov a klarisiek. Okrem toho v meste na konci stredoveku pôsobili popri mestskom farárovi až traja kapláni a aj iní traja kazatelia (nemecký, slovenský a po roku 1526 aj maďarský) pre jednotlivé národnostné skupiny v meste. Bol tu aj jeden z najstarších uhorských mestských špitálov s vyspelou starostlivosťou a najmä kvalitná mestská škola, ktorá v Trnave fungovala už najneskôr v 14. storočí. Mestský učiteľ bol súčasťou organizačnej štruktúry mestskej fary, ktorej chod zase financovalo mesto z pozície patronátneho práva.

Významné miesto v živote stredovekej Trnavy patrí reholiam. Náboženstvo tvorilo v stredovekej spoločnosti neoddeliteľnú súčasť každodenného života. Ako mravný ideál a vzor nezastupiteľnú úlohu v ňom zohrali cirkevné rehole, ktoré popri tom plnili aj významnú úlohu v kultúrnom živote i sociálnej oblasti, vyvíjali charitatívnu činnosť, zakladali nemocnice a chudobince, a podobne. V kultúrnom a sociálnom živote stredovekej Trnavy zohrali dôležitú úlohu dve najväčšie žobravé rehole – františkáni a dominikáni. Ich príchod a usadenie sa v Trnave tiež svedčí o premene

osady na mesto a o jeho rýchlom hospodárskom vzraste. Prvou konkrétnou zmienkou o usadení žobravej rehole v Trnave je listina pápeža Gregora IX. z roku 1239, v ktorej pápež vzal pod ochranu trnavské mníšky sv. Kláry. To znamená, že prvou rehoľou, ktorá sa v Trnave usadila po jej povýšení na slobodné kráľovské mesto, boli františkánky. Neskôr sa začali nazývať klarisky, podľa zakladateľky rehole sv. Kláry. Klarisky v Trnave sa spomínajú v r. 1240, keď im Belo IV. v už spomínanej listine daroval dôchodky z obce Boleráz. Klarisky sa väčšinou usádzali tam, kde už pôsobila mužská františkánska rehoľa. Františkáni im pomáhali buď pri zakladaní kláštorov, alebo ich v prípade potreby zastupovali na verejnosti. Do Trnavy prišli okolo roku 1240, usadili sa pravdepodobne v opustenom kláštore benediktínov. Prví raz sa trnavskí františkáni spomínajú až v r. 1299, keď zastupovali klarisky v súdnom spore s ostrihomskou kapitulou. Trnavský františkánsky konvent patril v tom čase k najväčším kláštorom tejto rehole v Uhorsku a v rokoch 1301 a 1346 sa v ňom dokonca konali generálne kapituly uhorských františkánov.

V r. 1303 sa v Trnave prvý raz spomínajú aj dominikáni, ktorí sem prišli niekedy v druhej polovici 13. storočia. Začiatkom 13. storočia pôsobili v Trnave aj johaniti, ktorí mali v okolí mesta rozsiahle pozemkové vlastníctvo: majetky v Malženiciach, Horných Zeleniciach, Bohuniciach, Veľkých Kostoľanoch a Žlkovciach. Po odchode johanitov z Trnavy prevzali ich kláštor dominikáni, pričom ich kláštorný objekt po prestavbe patril k najhonosnejším budovám v meste. Okrem svojho kazateľského poslania dominikáni aj bojovali proti vplyvu heretických myšlienok, ktoré mohli do mesta prinášať kupci a osadníci zo západnej Európy.

1.3 Trnava v období novoveku

1.3.1 *Rozvoj mesta v 16. storočí*

Keď v auguste roku 1526 v bitke pri Moháči Turci porazili uhorské vojská, v priamom ohrození sa ocitla aj Trnava. Po smrti Ľudovíta II., ktorý zahynul v moháčskych bažinách, sa v krajine rozpútal zápas o uhorský trón. Jednotlivé časti Uhorska si rozdelili dvaja

najvážnejší kandidáti na trón, Ferdinand Habsburský a Ján Zápoľský. Trnava, do ktorej v tomto období prichádzalo najmä maďarské obyvateľstvo, sa dostala do sféry vplyvu Jána Zápoľského. Mesto s obnovenými hradbami sa však nestalo priamym objektom tureckej agresie. O bezpečnosť mesta sa staral zvýšený počet strážnikov a mesto každoročne nakupovalo zbrane a pušný prach. Bezpečnosť mesta a jeho obyvateľov však paradoxne viac ohrozovali vojská kráľa Ferdinanda I. V r. 1532 vyrabovali španielske vojská jej poddanskú obec Ružindol, v r. 1542 vyplienilo okolité obce moravské vojsko a v r. 1552 opäť Španieli.

Keďže niektoré dôležité obchodné centrá v Uhorsku obsadili Turci, význam Trnavy ako pohraničného a obchodného centra vzrástol a mesto v medzinárodnom obchode čiastočne prevzalo funkciu miest, obsadených Turkami. Počet obyvateľov rástol, v r. 1584 žilo v Trnave 905 rodín v 493 domoch. Základom obchodu Trnavy bol najmä trh s dobytkom. Práve vývoz dobytka na západ predstavoval najväčšiu časť obchodného obratu mesta v 16. storočí. Mesto bolo vďaka pomerne lacnému a kvalitnému dobytku známe v celej strednej Európe. Popri tom sa v Trnave naďalej rozvíjali remeslá. Panovník v r. 1569 potvrdil mestu aj dávne právo skladu. Zvýšil sa aj počet trnavských jarmokov. Asi len tretina Trnavčanov sa venovala poľnohospodárstvu a vinohradníctvu. Práve z predaja vína plynuli do mestskej pokladnice veľké zisky, pretože trnavské víno sa vo veľkom exportovalo za hranice Uhorska. Najviac vinohradov mali Trnavčania v Suchej nad Parnou a v Horných a Dolných Orešanoch. Mesto v r. 1564 kúpilo aj pivovar a pivo dodávalo aj do poddanských dedín. Trnava mala aj vlastnú tehelňu. V r. 1574 začali Trnavčania stavať mestskú vežu, ktorá plnila funkciu pozorovateľne.

Trnava sa v priebehu 16. storočia spolu s Bratislavou stala jedným z najvýznamnejších miest Uhorska. Zatiaľ čo Bratislava plnila funkciu správneho centra, Trnava sa stala náboženským centrom krajiny. V r. 1543 sa do mesta presťahoval ostrihomský arcibiskup a Trnava sa stala takmer na 300 rokov sídlom ostrihomského arcibiskupa a kapituly. Popri tom sa Trnava stala aj významným kultúrnym strediskom. Z prvých arcibiskupov, ktorí tu sídlili, bol najvýznamnejší Mikuláš Oláh, ktorý sa stal arcibiskupom v r. 1553. Okrem iného tento arcibiskup povolal do Uhorska

jezuitov, ktorí prišli práve do Trnavy ako prvého mesta v Uhorsku v roku 1561. Možno konštatovať, že to bola práve osobnosť vzdelaného Mikuláša Oláha – významnej humanistickej osobnosti, politika s dobrými kontaktmi a rešpektom v Európe, verného stúpenca Habsburgovcov, ktorá viedla k udržaniu „katolíckej" pozície Trnavy a odmietnutiu reformácie. Pôsobenie Mikuláša Oláha vo funkcii ostrihomského arcibiskupa predstavovalo pre Trnavu nové obdobie a naštartovanie procesu, ktorý napokon vyvrcholil založením univerzity. Práve mestská škola v Trnave sa stala inštitucionálnou bázou pre jeho projekt rozsiahlej vzdelávacej reformy. Už v roku 1554 došlo k uzavretiu dohody medzi Ostrihomskou kapitulou a mestom o formálnom spojení oboch škôl – kapitulnej a mestskej, pričom podľa uzavretej dohody sa mesto malo starať o materiálne zázemie spoločnej školy (najmä budovy) a kapitula o učiteľov – rektora školy, učiteľa spevu, magistra artium (filozofie) a prípadne aj ďalších pomocných učiteľov. V roku 1566 bol založený aj samostatný kňazský seminár ako nové centrum výchovy uhorského kňazského dorastu, pričom kapitulná škola mala poskytovať nižšie vzdelanie. V tomto období preslávil Trnavu aj Ján Sambucus (1531–1584), významný európsky humanista 16. storočia, cisársky historik, básnik, filozof, lekár, zberateľ a vydavateľ vzácnych antických rukopisov, podporovateľ mnohých nadaných ľudí a jeden z najvýznamnejších trnavských rodákov. Ako profesor Viedenskej univerzity v r. 1567 získal titul ríšskeho grófa. Vydal viaceré rozsiahle vedecké a umelecké diela, na ktoré sa vždy podpisoval ako *Pannonius Tyrnaviensis* (Trnavský Panónčan).

Vrcholným obdobím ekonomického rozvoja Trnavy bola posledná tretina 16. storočia. Morové epidémie v r. 1562 a 1586, požiar v r. 1566 i viaceré zemetrasenia síce spôsobili prechodné zníženie počtu obyvateľov a jeho schudobnenie, ale napriek tomu o ekonomickom úpadku Trnavy v tomto období nemožno hovoriť. Ekonomický profil Trnavy určovala vo veľkej miere remeselnícka výroba. Niektoré remslá mali takú dobrú povesť, že ich cechové artikuly chceli prevziať aj remeselníci v iných mestách. Trnavské remeslo charakterizovala v tomto období mnohotvárnosť, veľký objem produkcie a kvalita výrobkov. Poľnohospodárska výroba bola vedľajším, ale dôležitým zdrojom príjmov aj remeselníkov a obchodníkov. Produkcia obilia a vína bola dokonca asi pre tretinu

trnavských rodín jediným zdrojom obživy. Poľnohospodárska výroba Trnavčanov bola určená prevažne na trh, a to aj mimo hraníc Uhorska (napr. obilie sa vyvážalo do dedičných krajín, ale najmä do Viedne). Dôležitým obchodným artiklom Trnavy bolo naďalej víno, pričom Trnavčania neobchodovali len s vlastným vínom, ale aj s tým, ktoré nakúpili od vinohradníkov z bližších lokalít. Základom obchodu Trnavčanov až do začiatku 17. storočia však bol jednoznačne vývoz dobytka do dedičných krajín, do Čiech, na Moravu a do južného Nemecka. V posledných rokoch 16. storočia sa dôležitosť Trnavy vo vývoze dobytka v dôsledku vojnového stavu zvýšila, lebo cez mesto sa hnal aj ten dobytok, ktorý by inokedy prechádzal cez Zadunajsko.

1.3.2 *Trnava vo víre povstaní a vojen 17. storočia*

Obdobie 17. storočia sa vo všeobecnosti považuje za jedno z najhorších období v slovenských dejinách, čo čiastočne platí aj pre Trnavu. Rast obyvateľstva sa na začiatku 17. storočia spomalil, ale do polovice storočia sa počet obyvateľov stabilizoval. Zastavila sa však migrácia obyvateľstva. Života Trnavčanov sa dotkli všetky protihabsburské povstania uhorskej šľachty. Do sféry vojnových operácií sa Trnava dostala už v čase prvého z povstaní, povstania Š. Bočkaja, ale najmä G. Betlena, keď sa striedavo ocitala v moci povstaleckých a cisárskych vojsk. Betlenove vojská Trnavu niekoľkokrát obsadili a vydrancovali. Celkovo obdobie prvej polovice 17. storočia okrem vojen poznačili aj požiare, morové epidémie (najväčšia bola v r. 1632) a náboženské nepokoje.

Je až neuveriteľné, že práve v tomto čase sa Trnava stala významným kultúrnym centrom Uhorska. Stalo sa tak vďaka založeniu univerzity v r. 1635, ktorá mala podľa želania jej zakladateľa Petra Pázmaňa slúžiť všetkým národnostiam, žijúcim v Uhorsku. Jej takmer 150–ročnú činnosť v meste pripomína mohutný komplex jedinečných univerzitných budov s kostolom. Okrem iného založenie univerzity podnietilo aj veľký stavebný rozvoj. V meste vybudovali univerzitný kostol sv. Jána Krstiteľa a spolu s inými univerzitnými budovami a kolégiami prestavali kostol sv. Jakuba.

Jeden z hospodárskych základov existencie mesta, poľnohospodárstvo, bolo v polovici 17. storočia citeľne oslabené. Patent

Mateja II. tiež znevýhodnil trnavský obchod s dobytkom, ktorý tak nadobudol už len lokálny význam. Remeslo i obchodný obrat tak napriek početným opatreniam mesta v priebehu druhej polovice 17. storočia prudko upadali. Tiež v tomto období zaznamenávame prudký pokles produkcie vína.

Druhá polovica 17. storočia bola pre Trnavu vo viacerých ohľadoch tragická. Po strate Nových Zámkov v r. 1663 bolo juhozápadné Slovensko vystavené nájazdom tureckých vojsk a vznikli obavy, že sa aj Trnava dostane do ich moci. Preto sa viacerí bohatí mešťania a študenti z mesta vysťahovali. Sotva boli prekonané dôsledky ničivého vojenského pustošenia, vypukol 23. júna 1666 v meste veľký požiar, ktorý ho takmer celé zničil. Plamene sa nedotkli len Jeruzalemskej a Kapitulskej ulice. V roku 1679 zúril v meste mor, ktorý si vyžiadal veľa obetí a mal za následok aj vysťahovanie mnohých mešťanov. Ešte ničivejší požiar zastihol Trnavu 8. augusta 1683, pričom deň predtým vtiahol do mesta vodca protihabsburského šľachtického povstania Imrich Tököli so svojím vojskom. Zatiaľ nie je historikmi presne objasnené, akú úlohu zohral v tomto tragickom požiari Imrich Tököli, neistý je aj odhad počtu obetí. Vo vnútri mesta a pod hradbami zahynulo pravdepodobne viac ako 4 000 ľudí, pričom oheň ušetril len 58 domov a farský a univerzitný kostol. Tökölihо vojaci vyrabovali aj mestský archív a z privilegiálnej listiny Bela IV. ukradli zlatú pečať. Aby sa čím skôr nahradili škody spôsobené požiarom, mesto potrebovalo dlhodobé oslobodenie od platenia daní, čo však cisárska správa nebrala do úvahy a zaťažovala mesto ďalšími povinnosťami vydržiavať vojsko.

1.3.3 *Obdobie prosperity – Trnava v 18. storočí*

Dôsledky katastrof z konca 17. storočia boli sotva prekonané, keď sa v roku 1703 Trnava a jej okolie stali opäť dejiskom vojenských akcií. V r. 1703 mesto obsadili kurucké vojská Františka II. Rákociho. Mesto nemohlo ani pomyslieť na to, že by sa mohlo pred postupujúcimi kurucmi ubrániť. Mestská rada argumentovala, že mesto nie je dostatočne opevnené, nemá dostatok potravín a v blízkosti hradieb sú stodoly plné obilia a slamy, takže v prípade odporu by sa mohla zopakovať situácia z roku 1683. Preto sa Trnava vzdala

Rákociho vojsku bez akéhokoľvek odporu. Mešťania museli vydržiavať veľkú kuruckú posádku, ktorej dali aj súkno a zbrane. V máji nasledujúceho roka sa kurucká posádka musela pred postupujúcim cisárskym vojskom z mesta stiahnuť, ale len na niekoľko dní. Kuruci porazili pri Smoleniciach cisárske vojsko, znova vstúpili do Trnavy a držali ju asi sedem mesiacov. Tento čas využili aj na to, aby presadili princípy náboženskej tolerancie. Osobitná komisia prešetrila sťažnosti evanjelikov a vrátila im ich kostol. V decembri 1704 sa kuruci snažili zastaviť v blízkosti mesta postupujúce cisárske vojská. Neďaleko trnavských hradieb sa 26. decembra 1704 odohrala najväčšia vojenská bitka medzi kuruckými a cisárskymi oddielmi počas Rákociho povstania. Na oboch stranách bojovalo okolo 20 000 vojakov, avšak cisárske oddiely mali štvornásobnú delostreleckú presilu. Kuruci bitku prehrali a stiahli sa do Šintavy, pričom generál Heister s cisárskym vojskom obsadil Trnavu. Jeho vojsko tu na útraty mesta prezimovalo a zavliekło sem nákazlivé choroby, čo sa odzrkadlilo vo vysokej úmrtnosti. Utrpenie Trnavčanov spôsobené povstaniami však ďalej pokračovalo. V r. 1706 Trnavu znovu obsadili kurucké vojská, ktoré ju držali až do r. 1708, kedy sa po bitke pri Trenčíne kuruci definitívne stiahli z juhozápadného Slovenska. Vojnou z rokov 1703 až 1708, v čase ktorej striedavo obsadzovali mesto cisárski vojaci a kuruci, sa utrpenie Trnavčanov neskončilo. V r. 1710 vypukla v meste veľká morová epidémia, ktorej padlo za obeť takmer 800 ľudí. Aj časť dobytka, ktorú mešťania zachránili pred armádami, v r. 1711 uhynula na nákazlivú chorobu.

Až od dvadsiatych rokov 18. storočia začína aj v Trnave obdobie rozkvetu a prosperity. Obnovil sa obchodný ruch aj hospodárske aktivity. Charakteristickou črtou tohto obdobia sa stala intenzívna výstavba. Veľkú časť budov prestavali alebo rozšírili, popri kostoloch a budovách cirkevných inštitúcií sa prestavba týkala najmä škôl, seminárov a meštianskych domov. V r. 1739 v Trnave vydláždili námestie a najdôležitejšie ulice. Čo sa týka remesiel, osobitne sa v tomto období v Trnave darilo najmä spracovateľom textílií a výrobcom odevov, ako boli krajčíri, halenári a priadky. Trh s textíliami a vlnou dosiahol v Trnave medzinárodné rozmery.

Podobne ako iné mestá na území Slovenska, ani Trnava sa nevyhla nákazlivým morovým epidémiám. Napríklad v rokoch

1740 – 1741 postihla mesto morová nákaza, ktorá si vyžiadala veľa obetí na životoch. Epidémiu pripomína bohato vyzdobená barokoková kaplnka, pristavaná k farskému kostolu. Sem bol na znak vďaky umiestnený obraz Panny Márie, pričom prenášanie obrazu do kaplnky v r. 1741 bolo spojené s veľkou procesiou. Vďaka opatreniam mesta však ďalšie epidémie neboli tak rozsiahle. V priaznivých podmienkach sa tak počet obyvateľov v Trnave zvyšoval. Odhaduje sa, že v tom čase v meste vrátane duchovných osôb a študentov žilo asi 6 700 osôb.

Nielen univerzita, ale aj meštianska spoločnosť dávali Trnave medzinárodný charakter. Pri príchode nových mešťanov mesto uprednostňovalo katolíkov, čo malo prispieť k utvoreniu konfesionálnej jednoty obyvateľstva. Noví mešťania boli z najväčšej časti remeselníci. Môžeme to považovať za dôkaz, že Trnava ako stredisko remesiel lákala zahraničných odborníkov, a to už bezprostredne po obnovení mieru. Znovuvýstavba krajiny a objednávky duchovných inštitúcií a osôb, osobitne Trnavskej univerzity vytvorili trnavskému remeslu priaznivé podmienky na odbyt výrobkov. V tom čase pracovalo v Trnave najmenej 53 remeselníckych odvetví, z nich čižmári, klobučníci, krajčíri, kožušníci, mäsiari, murári, obuvníci a tesári vykazovali viac ako 10 príslušníkov cechu. K rozvoju trnavského remesla prispeli v nemalej miere aj vojny v prvej polovici vlády Márie Terézie, kedy trnavskí remeselníci dodávali rozličné výrobky bojujúcim armádam.

Začiatky úpadku a stagnácie, ktoré mali viaceré príčiny, môžeme v Trnave pozorovať od začiatku 60-tych rokov 18. storočia. Síce len v skromnom rozsahu a v niektorých rokoch, aj v Trnave sa spracúvali textilné suroviny a vyrábali textilné výrobky aj v manufaktúrach. Najvýznamnejšie boli dve, jedna súkenka, ktorú založili obchodníci František Bruker a Juraj Pröbstl v r. 1764, a manufaktúra na výrobu hodvábnych textílií, ktorú založil šľachtic Michal Očkai a v r. 1768 sa stal jej majiteľom Michal Pruckmoser. Kríze, ktorá postihla manufaktúrnu výrobu koncom 60-tych rokov, sa však nevyhli ani trnavské manufaktúry a do r. 1771 všetky zanikli. Stagnácia mesta sa naplno prejavila v posledných rokoch 18. storočia. Mesto strácalo svoju príťažlivosť pre zahraničných odborníkov ako miesto na trvalé usadenie. Aj ako stredisko remesiel a obchodu sa dostáva na periférium stredoeurópskeho hospodárskeho

vývoja. Hospodárska činnosť jeho obyvateľstva sa obmedzovala len na bližšie okolie mesta. Do popredia sa opäť dostala poľnohospodárska výroba. Na predmestí sa budovali hospodárske dvory, kde sa usadzoval veľký počet rodín. Vnútorné mesto sa sčasti vyľudnilo. Už v tomto čase začalo mesto nadobúdať črty, charakteristické pre celé 19. storočie, t.j. prevaha poľnohospodárskej výroby a neskôr na ňu nadväzujúce priemyselné spracúvanie poľnohospodárskych výrobkov.

Trnava v 18. storočí zaznamenala aj svoj kultúrny vrchol. Keďže bola v tom období jediným univerzitným mestom v Uhorsku, študenti i pedagógovia ju nazývali „Atény Uhorska“ alebo „sídlo múz“. V tomto období bola Trnava živým univerzitným mestečkom. Pred odchodom univerzity do Budína tu študovalo teológiu 227 poslucháčov, filozofiu 249, právo 72. Lekárska fakulta mala študentov menej, ako uvádzame na inom mieste, od začiatku mala zlé materiálne podmienky. Na trnavskom gymnáziu študovalo vyše 40 žiakov, v škole uršulínok pre dievčatá asi 80 žiačok. Okrem toho v Trnave existovala triviálna škola slovenská, maďarská a nemecká. Zatiaľ čo nemeckú školu hojne navštevovali aj Slováci (kvôli jazyku), maďarská mala najmenej žiakov. Nemalý význam mala Trnava v 18. storočí naďalej ako cirkevné centrum, aj keď v tomto smere bol jej význam už nepomerne menší ako v minulosti. Hoci sa arcibiskup v posledných desaťročiach 18. storočia zdržiaval už prevažne v Bratislave, kde si vybudoval veľkolepý palác, v Trnave naďalej sídlil vikár a kapitula, viaceré konvikty a semináre, a boli tu usadené aj viaceré rehole.

V súvislosti s významom Trnavy pre počiatky slovenského národného obrodenia je dôležitá skutočnosť, že prevažná väčšina jej obyvateľstva, aj meštianstvo, bola už slovenská. V správe mesta Trnavy Uhorskej komore z roku 1764 sa doslova hovorí: *„lingua hungarica est pene sepulta“* (maďarčina je takmer mŕtva). Po nemecky okrem niekoľkých nemeckých rodín hovorila síce časť miestneho úradníctva a honorácia, ale inak prevládala slovenčina. Už od 80-tych rokov 18. storočia sa v Trnave sústreďovali katolícki vzdelanci, ktorí prebúdzali národný život Slovákov. Prvky jazykového a národného povedomia sa najvýraznejšie prejavovali práve u katolíckych vzdelancov, reprezentovaných prevažne duchovenstvom. Najväčšiu zásluhu na tom mal Anton Bernolák (1762–1813),

kodifikátor prvého slovenského spisovného jazyka, jazykovedec a jeden z priekopníkov slovenského národného obrodenia. Mimoriadne významnú úlohu v bernolákovskom hnutí zohrala Trnava najmä v rokoch 1790 až 1797, kedy tu pôsobil ako tajomník a kancelár arcibiskupskej vikariátnej kancelárie Anton Bernolák. Pamiatku A. Bernoláka v Trnave dodnes pripomína jeho pomník v Bernolákovom sade s nápisom: „Slováci, píšte po slovensky! Tu máte slovo moje o reči vašej.“ Podľa A. Bernoláka bola pomenovaná prvá skupina predstaviteľov slovenského národného obrodenia – bernolákovci, z ktorých viacerí v Trnave alebo blízkom okolí študovali, nejaký čas žili a pôsobili. Práve v tomto meste Anton Bernolák s Jurajom Fándlym v r. 1792 založili Slovenské učené tovarišstvo ako novú organizačnú bázu šírenia osvety, literatúry a kultúry v novom spisovnom jazyku. Tovarišstvo malo viac ako 500 členov a viaceré pobočky po celom Slovensku. Hlavnou úlohou Tovarišstva ako celonárodnej kultúrnej inštitúcie bolo vydávanie kníh, pričom významnú úlohu tu zohrávala kníhtlačiareň Václava Jelínka, kde vyšla v r. 1789 až 1841 väčšina bernolákovskej literatúry. V. Jelínek mal celkove zásluhu na udržaní vysokej úrovne knižnej produkcie v Trnave, už od r. 1764 pracoval ako typograf univerzitnej tlačiarne. Bol prijatý za mešťana a v r. 1788 požiadal o povolenie založiť si vlastnú tlačiareň. Jeho syn Ján Jelínek mal tiež živé kontakty s významnými osobnosťami slovenského národného obrodenia. Bol napríklad častým hosťom Jána Hollého, predkladal mu na posúdenie rukopisy slovenských autorov, a v neposlednom rade sprostredkúval od M. Hamuljaka a J. Palkoviča finančné prostriedky na vydávanie Hollého diel.

Za vlády Jozefa II. zažila Trnava dvakrát slávnostné chvíle, kedy ju poctil sám cisár svojou návštevou. Bolo to v rokoch 1770 a 1783, kedy sa dokonca počas prvej návštevy v r. 1770 cisár prihovoril Trnavčanom po slovensky.

1.3.4 *Trnava v 19. storočí*

V období národného prebúdzania zasiahli do života Trnavčanov napoleonské vojny. Po porážke cisárskeho a ruského vojska pri Slavkove sa v r. 1805 Trnava dostala, i keď okrajovo, do operačného pásma armád. Mestská rada v tom čase vyvinula veľké úsilie,

aby sa v meste zachoval poriadok, a aby prechádzajúce armády nespôsobili mestu a mešťanom škody. Koncom novembra r. 1805 sa v Trnave na niekoľko dní zdržala 40–členná francúzska jazdecká jednotka. Mestská rada týchto vojakov náležite privítala, pohostila a požiadala ich, aby ušetrili mesto. Po bitke troch cisárov pri Slavkove mestom prechádzala 12 000–ová jazdecká kolóna ruskej armády, vedená generálom Kologrivovom. Za pomoc a ošetrovanie ranených vojakov sa vtedy trnavskému magistrátu poďakoval osobným listom sám maršal Kutuzov.

Obdobie napoleonských vojen prinieslo aj krátkodobé oživenie trnavského hospodárstva. Zvýšil sa dopyt po poľnohospodárskych výrobkoch, zvýšila sa ich cena a remeselníci profitovali z dodávok pre armádu. To podnietilo aj rast obchodného obratu, pomaly rástol počet obyvateľov aj ich životná úroveň. Niektoré remeslá síce zanikli, ale vzrástol počet čižmárov, krajčírov a potravinárskych profesií. Celokrajinský súpis z roku 1828 však prezrádza, že Trnava bola v ďalších rokoch upadajúcim mestom. Univerzitu preložili do Budína a aj akadémiu do Bratislavy, mesto opustila aj Ostrihomská kapitula a predtým bolo zrušených viacero náboženských reholí. Mesto v tom čase opustili takmer všetky magnátske rodiny. Ďalšou príčinou úpadku bolo, že trhy na vlnu a súkno boli preložené do Pešti a činnosť miestnych obchodníkov a remeselníkov ohrozovala tvrdá konkurencia židovských obchodníkov, ktorá vylúčila Trnavčanov z diaľkového obchodu. Zdrojom príjmov väčšiny obyvateľstva bolo poľnohospodárstvo, nádenníčenie a povozníctvo. Z úradov a inštitúcií, ktoré neboli v správe mesta, tu sídlila Preddunajská dištriktuálna súdna tabuľa, tridsiatkový úrad, pošta, gymnázium, seminár, invalidovňa, vojenský sirotinec a nemocnica, ktorú krátko pred uvedeným súpisom založila Bratislavská župa. Malý počet zamestnancov či chudoba ich osadenstva neumožňovali trnavskému obchodu a remeslu, aby z nich mali väčší osoh.

V 30–tych rokoch 19. storočia Trnavu postihla cholera, ktorá zapríčinila smrť takmer 1 000 obyvateľov. Napriek cholerovej epidémii v meste v r. 1831 postavili budovu divadla, ktorej výstavbu financovali šľachtici a mešťania, združení v divadelnom spolku. Drobnými finančnými darmi však prispeli aj ďalší obyvatelia mesta. Budovu divadla si prenajímali nemecké, a neskôr aj maďarské divadelné spoločnosti. V r. 1832 založil dobročinný spolok

v Trnave detskú opatrovňu, ktorá patrila medzi prvé v Uhorsku. Bol to výchovno–vyučovací ústav pre deti od dvoch do piatich rokov, ktorého prvým a najúspešnejším učiteľom bol Anton von Rehlingen. V tom období už existovala v Trnave aj verejná župná nemocnica, ktorú otvorili v r. 1824.

Čo sa týka hospodárskych pomerov v Trnave v uvedenom období, aj keď mesto zostalo centrom remeselníckej výroby, zvyšovala sa aj poľnohospodárska produkcia. V čase napoleonských vojen sa v Európe začal vyrábať cukor z cukrovej repy. Keďže v okolí Trnavy boli vhodné pôdne a klimatické podmienky, v r. 1830 v meste založili cukrovar. Pestovanie cukrovej repy a výroba cukru sa každým rokom zvyšovali, čo v r. 1868 viedlo k výstavbe veľkého cukrovaru. Trnava si postupne začala budovať meno potravinárskeho centra.

Zlomovým rokom pre ďalší rozvoj Trnavy bol rok 1836, kedy medzi Trnavou a Bratislavou začali stavať konskú železnicu. Dňa 1. júna 1846 dokončili úsek medzi Bratislavou a Trnavou, v novembri toho istého roku dokončili úsek medzi Trnavou a Sereďou. Cesta z Bratislavy do Trnavy trvala takmer tri hodiny a osobnú dopravu denne zabezpečovali dva páry vlakov. Hlavným účelom železnice bola preprava obilia a dreva k Dunaju. Konská železnica slúžila až do r. 1872, keď ju prebudovali na parný pohon. Veľký význam malo pre Trnavu aj postupné dokončenie Považskej železnice. Trať v r. 1876 predĺžili do Nového Mesta nad Váhom, v r. 1878 do Trenčína a v r. 1883 do Žiliny. Trnavský železničný uzol dokončili v r. 1897 otvorením trate Trnava – Kúty.

Revolučné udalosti 1848/49 v Habsburskej monarchii i celej Európe našli ohlas aj v Trnave. Trnavskí mešťania neboli priaznivo naklonení slovenským dobrovoľníkom. Vzhľadom na svoje národné presvedčenie sa politicky orientovali buď na Viedeň, alebo na maďarskú revolúciu. V porevolučných rokoch sa ekonomická a sociálna štruktúra Trnavy menila len veľmi pomaly. Proces modernizácie a industrializácie brzdili cechy a ochranné právo mesta nad bývalými poddanskými dedinami. Zrušením stavovských výsad Trnava prestala byť slobodným privilegovaným mestom. Mesto nemalo právo zastúpenia na krajinskom sneme a podliehalo správe Bratislavskej župy. Súdnictvo sa odčlenilo od administratívy a hospodárstvo sa dostalo do súkromných rúk. Štyri

poddanské dediny Trnavy – Hrnčiarovce, Ružindol, Veľké Brestovany a Modranka sa stali samostatnými obcami.

Trnavský mestský magistrát sa od r. 1850 skladal z mestského zastupiteľstva, ktoré malo 48 členov, a 12–člennej mestskej rady. Tento zastupiteľský zbor volili oprávnení voliči spomedzi mešťanov.

V období Bachovho neabsolutizmu a rastúceho národnostného útlaku sa Trnava stala sídlom Hornonitrianskej župy (v r. 1850 až 1860). Novou reorganizáciou v r. 1860 Trnava prestala byť sídlom župy a stala sa len sídlom slúžnovského okresu Bratislavskej župy. Na čele mestského magistrátu bývalého richtára vystriedal volený mešťanosta, funkcie ostatných členov magistrátu sa nezmenili. V zmysle municipálneho zákona z r. 1870 zaradili Trnavu medzi municipálne mestá ako slobodné kráľovské mesto, vyňaté zo župnej samosprávy a podriadené priamo ministerstvu vnútra. Vnútornú správu riadil municipálny výbor, zložený z mestského zastupiteľstva a mestskej rady ako výkonného orgánu. Zákonný článok XX. z roku 1876 zrušil municipálne právo Trnavy a premenil ju na mesto s preriedeným magistrátom, podriadené Bratislavskej župe s výnimkou hospodárskych záležitostí, ktoré podliehali ministerstvu vnútra v Budapešti. V meste aj ďalej sídlil slúžnovský okres. Mesto malo v tomto období niekoľko majerov, nemocnicu, mlyn, tehelňu, hostinec a pozemky v intraviláne. Vykonávalo tiež patronát nad školami, farou a bývalými poddanskými dedinami. Spravovalo aj majer v Špačinciach ako základinu pre mestskú chudobu. Vládny zákon z r. 1886 nariaďoval mestám, aby si vypracovali štatúty, ktoré určovali právomoc a úlohy mestských samosprávnych orgánov a jednotlivých úradníkov. Trnava tak urobila v r. 1890.

V zložitom období silnej maďarizácie to bola práve Trnava, kde bol po niekoľkoročnom úsilí zakladateľa Andreja Radlinského založený Spolok svätého Vojtecha. Od samého začiatku svojej existencie spolok, ktorého cieľom bolo kultúrne a mravné pozdvihnutie slovenského národa, zápasil s maďarskými vládnymi kruhmi o svoju existenciu. Zakladajúce zhromaždenie Spolku svätého Vojtecha sa slávnostne konalo v Trnave 14. septembra 1870 a zúčastnilo sa na ňom vyše 500 ľudí. Spolok bol síce katolícky, ale keď sa jeho správcovi Martinovi Kollárovi podarilo získať v Trnave preň dom, na valné zhromaždenia prichádzali aj slovenskí evanjelici.

Okrem toho, že cieľom Spolku bolo upevňovanie kresťanského presvedčenia a náboženského a mravného života, mal povznášať aj kultúrny, vedecký a sociálny život. V neposlednom rade si za svoj cieľ stanovil vydávanie modlitebných, ale aj poučných, zábavných, vedeckých a umeleckých kníh, ako aj časopisov a novín.

Rozvoj priemyselnej výroby a utváranie nových pracovných príležitostí sa zaslúžili o pomerne vysoký rast počtu obyvateľstva. Prevažná časť priemyslu a finančného kapitálu v Trnave a okolí bola v rukách maďarských a zahraničných majiteľov. Slováci zväčša patrili do sociálne nižšie postavených vrstiev obyvateľstva. Hospodársky vývoj v období po revolúcii nezaznamenal nijaké výraznejšie zmeny. Hlavným producentom bolo až do r. 1872 cechové remeslo. Niektoré tradičné remeslá upadli alebo celkom zanikli (napr. súkenníctvo). V prvej polovici 60–tych rokov 19. storočia sa v Trnave uplatnil škrobárenský a liehárenský priemysel a pivovarníctvo. Až do r. 1868 však v meste nevznikol podnik s viac ako 50 zamestnancami, dokonca tu neexistoval ani jeden podnik strednej veľkosti. Pôsobili tu len malé podniky, ktoré zostávali na úrovni manufaktúrnej, či dokonca remeselníckej výroby. K takýmto malým podnikom patrili sladovne, škrobáreň, pivovar, octáreň, liehovar, tehelne, zvonolejáreň s výrobou púmp a striekačiek, podnik na spracovanie tabaku a zápalkáreň. Rozvoj podnikateľskej činnosti narážal na silnú zahraničnú konkurenciu. Trnavskí priemyselní podnikatelia vo všeobecnosti kapitálovo výrazne zaostávali za veľkoobchodníkmi a nájomcami pôdy.

Jedným z významných medzníkov v hospodárskom rozvoji mesta sa po rakúsko–maďarskom vyrovnaní stala výstavba už spomínaného veľkého cukrovaru v r. 1868. Bol to prvý veľký priemyselný podnik v Trnave, ktorý v celouhorskom meradle patril medzi stredne veľké podniky. Založila ho akciová spoločnosť, ktorú ovládali rakúski a moravskí podnikatelia. Neblahému vplyvu hospodárskej krízy sa majitelia cukrovaru snažili zabrániť modernizáciou výroby, ale najmä vstupom do kartelu uhorských cukrovarov v sezóne 1884/85. Modernizáciou a rozšírením výroby na prelome storočí sa trnavský cukrovar zmenil na jeden z najväčších potravinárskych podnikov v Uhorsku.

Ani po zrušení cechovej organizácie v r. 1872 trnavské remeslo, ktoré sa organizovalo prostredníctvom živností, nestratilo svoj

význam. Bolo naďalej schopné zabezpečovať potreby obyvateľov mesta a jeho okolia. Do r. 1892 sa trnavskí remeselníci združovali spoločne v okresnom a župnom živnostenskom spoločenskom spolku. V r. 1893 založili spolu s ostatnými podnikateľmi v meste Trnavský mestský priemyselný zbor, ktorý pretrval až do zániku monarchie v r. 1918. V r. 1872 bol v Trnave otvorený Trnavský úverový ústav. V r. 1897 tu bola založená aj Trnavská a vidiecka ľudová banka, pri zrode ktorej stáli a viedli ju trnavský advokát František Veselovský a trstínsky farár Martin Kollár.

Značnou zmenou v druhej polovici 19. storočia prešli aj sociálne a národnostné pomery v meste. Najpočetnejšou spoločenskou skupinou boli živnostenskí remeselníci. Najviac osôb sa živilo námezdnou prácou, ďalej boli Trnavčania zamestnaní v poľnohospodárstve, remeslách, priemysle, obchode, peňažníctve, doprave, verejných službách, slobodných povolaniach a vo vojsku. V Trnave sa tiež zmenili národnostné pomery, a to najmä po rakúsko–maďarskom vyrovnaní. Zatiaľ čo v prvej polovici 19. storočia v národnostnej skladbe obyvateľov Trnavy prevládalo slovenské a nemecké obyvateľstvo, ku koncu storočia nemeckú prevýšila maďarská národnosť. Postupná maďarizácia sa aj v Trnave prejavila vo všetkých inštitúciách, najmä v úradoch, školách a vo verejnom živote. Aj napriek postupnému odnárodňovaniu trnavských mešťanov a inteligencie si však v Trnave udržala prevahu slovenská národnosť, zastúpená najmä robotníckymi a roľníckymi vrstvami obyvateľstva.

2. Z DEJÍN TRNAVSKEJ UNIVEZITY

2.1 Založenie univerzity

Pokus založiť univerzitu ako centrum vzdelania v Uhorsku siaha do obdobia stredoveku. Prvým skutočným uhorským univerzitným projektom bolo založenie univerzity v Päťkostolí (Pécs) Ľudovítom I., ku ktorej 1. septembra 1367 vydal pápež aj zakladaciu listinu. O činnosti tejto univerzity máme však len veľmi skromné údaje a po roku 1402 už o nej nemáme žiadne konkrétne správy. Ďalšie pokusy založiť univerzitu v Uhorsku sa nepodarili až do vlády Mateja I. Korvína, kedy bola v Bratislave založená univerzita Universitas Istropolitana. Jej zakladaciu listinu vydal pápež Pavol VI. 19. mája 1465. Ani vybudovanie tohto univerzitného školského centra však nebolo dlhodobo úspešné, z viacerých príčin univerzita po smrti vicekancelára Schömberga v roku 1486 napokon zanikla. Neexistenia univerzity v Uhorsku bola dôsledkom jednak nedostatočného materiálneho a personálneho zázemia, no chýbal aj dostatočný patronát – ten sa nenašiel ani u uhorských panovníkov, a neposkytovala ho ani uhorská cirkev. Historici uvádzajú ako príčinu tohto stavu aj vnútornú národnú nejednotnosť Uhorska, a po r. 1526 najmä stále turecké nebezpečenstvo. Je paradoxom, že keď z Uhorského kráľovstva zostalo len územie dnešného Slovenska (zostatok okupovali Turci a hrozilo, že zaberú stále ďalšie územia), otvorila sa univerzita v Trnave.

Nový impulz pre vybudovanie univerzitnej inštitúcie však vzišiel práve z radov cirkvi, no išlo o dôsledok neutešených cirkevných (no aj spoločenských) pomerov v krajine, ktoré nastali po nástupe reformácie v krajine a obsadení veľkej časti Uhorského kráľovstva Turkami v priebehu 16. storočia. Napokon to bola práve Trnava ako sídlo ostrihomského arcibiskupa a kapituly, ale aj ako

jedno z najpoprednejších uhorských miest, ktorá sa stala sídlom univerzity. Prečo práve Trnava? Je známe, že zakladateľ univerzity Peter Pázmaň sa takmer do posledného okamihu založenia univerzity zdráhal vysloviť, v ktorom meste bude táto univerzita sídliť. O tom, že Pázmaňova univerzita by mala pôsobiť v Trnave, okrem už uvedeného existovali ešte aj iné dôvody. V zakladacej listine univerzity z 12. mája 1635 P. Pázmaň uvádzal len dva argumenty pre toto svoje rozhodnutie. Prvým bolo „šíriť katolícku vieru v Uhorsku“ (*religionem catolicam in Hungaria propagare*), druhým „zveľaďovať dôstojnosť najchýrnejšieho uhorského národa“ (*nobilissimae gentis Hungaricae dignitati corisulere*). Trnava teda vyhovovala aj z hľadiska národnostných pomerov, keďže oficiálne bola síce trojjazyčná, v skutočnosti dvojjazyčná – slovenská a maďarská. V Trnave už v rokoch 1561–1567, potom od r. 1615 pôsobilo kolégium s gymnáziom, ktoré už v r. 1617 malo vyše 600 žiakov. Už len skutočnosť, že Trnava bola sídlom arcibiskupa a kapituly, dávala mestu charakter dôležitého intelektuálneho centra Uhorska.

Na založenie univerzity však čakala Trnava až do roku 1635. Bol to až nástup Petra Pázmaňa na arcibiskupský stolec, ktorý priniesol zásadný obrat v náboženskej situácii v Uhorsku v prospech katolíckej cirkvi. Peter Pázmaň, ostrihomský arcibiskup, prezentoval názor, že príčinou obrovského úpadku uhorskej katolíckej cirkvi a katolicizmu všeobecne bol nedostatok škôl a ich najvyššej ustanovizne – univerzity. Nebola to nová myšlienka; už od polovice 16. storočia sa na mnohých snemoch zástupcovia katolíckeho kléru dožadovali navrátenia zabratých cirkevných majetkov, aby výnos z nich mohli použiť na údržbu škôl. Arcibiskup Peter Pázmaň si preto veľmi dobre uvedomoval, že obroda cirkvi v Uhorsku nevyhnutne potrebuje vychádzať najmä zo systematického budovania katolíckeho školstva. Vo svojom sídle preto založil a reformoval viacero vzdelávacích a kultúrnych inštitúcií a podporných školských zariadení: roku 1619 to bola Burza sv. Vojtecha (*Adalbertinum*) pre financovanie štúdií desiatich chudobných chovancov; 1624 šľachtický konvikt – seminár; 1630 seminár sv. Štefana (*Stephaneum*) pre formáciu budúcich klerikov. Vo Viedni napokon v rokoch 1621–1623 založil aj osobitný seminár *Pazmaneum*, ktorého prvým rektorom sa stal jeho blízky spolupracovník, Slovák (rodák zo Žiliny), jezuita Ján Hmira.

Po prvýkrát verejne predložil arcibiskup a kardinál Peter Pázmaň myšlienku na vznik univerzity v Trnave 6. januára 1635 na sneme v Šoproni, hoci jej príprava trvala už dlhší čas. Zachoval sa napríklad Pázmaňov list už z januára 1634, v ktorom kardinál poveruje rektora trnavského kolégia Juraja Dobronockého, aby prípravu univerzity realizoval v úzkej súčinnosti s uhorským palatínom Jurajom Turzom. Okrem Dobronockého však bol do príprav univerzitného projektu od začiatku zapojený aj predstavený rakúskej jezuitskej provincie J. Forró. Pázmaň na založenie univerzity venoval 60 tisíc zlatých a ďalších 40 tisíc mali pochádzať z dlžobného úpisu (pohľadávky) cisára Ferdinanda II. Bol to nepochybne aj politický prezieravý krok, ktorý svedčí o vynikajúcich diplomatických schopnostiach kardinála Pázmaňa, pretože sa tým do projektu univerzity v Trnave zapojili najvyššie politické kruhy vrátane osoby cisára. Zakladacia listina Trnavskej univerzity bola vydaná v slávnostnej forme dňa 12. mája 1635 v Bratislave, v tamojšej arcibiskupskej kúrii, a to až v dvoch exemplároch, ktoré sa líšia len v detailoch, no proces jej schvaľovania tým ešte nebol ukončený. Text celej listiny je – vzhľadom na celkovú politickú a spoločenskú situáciu, ale aj právne relevantný postup schvaľovania takéhoto typu inštitúcie – vlastne len kardinálovým vyjadrením projektu „in spe“, ktorý sa však napokon predsa len podarilo zrealizovať v súlade so zámerom fundátora:

Nos Petrus Miseratione Divina, Sanctae Romanae Tituli Sancti Hieronymi Illyricorum Presbyter Cardinalis Pazmany, Metropolitanae Ecclesiae Strigoniensis Archiepiscopus, Locique ejusdem Comes Perpetuus, Primas Regni Ungariae, Sanctae Sedis Apostolicae Legatus Natus , Summus Secretarius et Cancellarius, ac Sacratissimae Caesareae Regiaeque Maiestatis intimus Consiliarius etc.

Saepe nobiscum anxie expendentes, qua ratione et Catholicam Religionem in Hungaria propragare et nobilissimae gentis Hungaricae dignitati consulere possemus, inter caetera adiumenta primarium illud occurrebat, ut aliqua studiorum Universitas c erigeretur, in qua et animi bellicosae Nationis mansuescerent, et idonei tam regendis Ecclesiis quam Reipublicae administrandae informarentur. Neque nobis animus aut conatus ad hanc rem defuit, verum et clades Patriae et aliae cumprimis neccessariae fundationes hucusque obstitere, quominus desiderio Nostro satisfacere possemus.

Nunc vero, quoniam Deo benedicente conatusque nostros coelesti favore prosequente, aliquae nobis facultates suppetunt, quibus, si non pro rei magnitudine, certe pro afflictae hujus Patriae conditione, aliquid cum gratia Dei facere posse videmur, eigmus cum Admodum Reverendo Patre Mutio Vitellesco, Societatis Jesu Praeposito Generali, ut erectioni Universitatis in Collegio Tyrnaviensi Patrum Societatis Jesu assentiretur, eisque curam omnem ac gubernationem in Societatem recipiendo sequentibus conditionibus ac modis administrare velit.

Cum igitur pro Zelo gloriae Dei ad Religionis promovendae, nostram oblationem, nomine Socetatis Universae, Pater Generalis acceptavis. Nos quoque ultra [pr]iorem iam factam et in omnibus punctis illaesam permanentem Collegii Tyrnaviensis fundationem, et reditus alios, quos hucusque habuit Collegium Tyrnaviense, Reverendo Patri Georgio Dobronoki, Recotri Collegii Societatis Jesu Tyrnaviensi, simul ac semel in Talleris sexaginta millia florenorum Hungaricorum per manus tradidimus. Insuper liquidi debiti syngrapham Caesaream quadraginta millium florenorum, per eundem Patrem Rctorem Societati consignavimus, ut sic in toto centum millium florenorum summa constitueretur.

Hanc igitur Summam volumus imprimis extra Hungariam, in loco securo, vel emptioni Bonorum utilium, vel Censibus constituendis ita Societas applicet, ut ex fructibus illius Summae, et Collegii cum Scholis aedificatio a fundamentis acceleretur, et Professores neccessarii sustententur. Finito Collegii ac Scholarum aedificio necessario, et toto etiam Centum millium Capitali ad Censum, vel ad Bonorum emptionem plene elocato, ex eius postmodum Censu totali mille floreni annui pro nutrimento pauperum Studiosorum, in Bursa Santi Adalberti, per Nos Tyrnaviae erecta (etiamsi dicta Bursa commutatione domus alias in aedes transferretur) applicentur. Haec tamen pensio, uti praemisimus, non obligat Societatem, nisi et dieta aedificia absolvantur, et residua etiam quadraginta millia (e quibus solis pensioni Bursae Sancti Adalberti provisum in mille florenis volumus) a Sua Maiestate Caesarea ad bonorum utilium aut Census emptionem obtineantur ac elocentur.

Quod si successu temporis, Deo Hungariam a Turcico iugo liberante, opportunior Urbs occurrat pro [Un]iversitate, liberum sit Societati, hanc nostram Fundationem, una cum Universitate, alio

transfere, dummodo tamen extra Dioecesim Strigoniensem non extrahatur, et Collegio etiam Tyrnaviensi prior sua fundatio permaneat illaesa. Sin autem (quod Clementissimus Deus avertat) Universitas in Hungaria continuari non posset, sed iniuria hostium externorum aut domesticorum. Patres Societatis ita exesse contingeret, ut spes alicuius brevis reditus omnino interciperetur, obligata sit in hoc casu Societas, Censum ac fructus praedictae Summuae Capitalis, in usum Clericorum Hungaroreum, ita extra Hungariam erogare, ut Sacerdotio idonei Juvenes erudiantur, ac Sacris initiati in Hungariam redire sint adstricti. In casu absentiae Patrum Societatis ab Hungaria, si spes sit, non nisis brevi annorum decursu abfuturam, servari volumus interea Censum omnem ad reparanda post reditum Collegii damna (quae in eiusmodi motibus evenire solent) vel ad providendum Personis alio migrantibus Censualem pecuniam applicari. Quodsi vero post qoscungue annorum decursus rursum in Hungariam redire, ac Universitatem continuare Societati integrum fuerit, volumus immutabiliter, ut Clericorum educatione cessante Summae a nobis assignatae fructus ad priorem Universitatis usum a Patribus Societatis applicetur Universitasque continuetur.

Tenebitur eitam Societas Tyrnaviae, hoc ipso praesenti anno Millesimo Sexcentesimo tricesimo quinto, unum Cursum Philosophicum inchoare, successivis vero consequenter annis tres Philosophici Cursus, una cum Ethica et Mathematica habeantur, cum duobus Scholasticae Theologiae Professoribus. Insuper Unus Sacrae Scripturae Interpres, Casuum alter, tertius Controversiarum, sicut et linguae Sanctae Professor in hac Universitate sit, promotionesque ad Gradus Academicos, more alibi consueto, peragantur.

Successoribus autem Nostris Archiepiscopis Strigoniensibus, ac, Sede vacante, Capitulo Strigoniensi, etsi nullum aliud ius in hanc Universitatem per Nos erectam concedi volumus, praeter eam, quae iure communi concessa est locorum Ordinariis, eisdem tamen Successoribus, ac, Sede vacante, Capitulo Strigoniensi, authoritatem damus, ut Obligationes, hisce literis Nostris specififatas et a Patribus Societatis acceptatas, diligenter adimpleri et observari facere possint et teneantur. Salva tamen in omnibus Professorum quiete, salvo item lectionum Cursu, et modo Societattis, quem iuxta suum Institutum ia regendis servat Academiis, Successoribus item Nostris, ac, Sede vacante, Capitulo Strigoniensi, Universitatem hanc valde

commendatam esse volumus, eisdemque Incrementum eiusdem, ac ad maiora promotionem, magno affectu commendamus.

Quae omnia, ut a Nobis pura et syncera intentione Religionis Catholicae promovendae, ac Patriae charissimae sublevandae fiant, ita Deum Optimum ex animo precamur, odoretur sacrificium hoc bonae voluntatis, fundationique nostrae, uberem benedictionem largiatur, ut Magnum Nomen eius laudtur et glorificetur in aeternum.

Datum Posonii, in curia nostra archiepiscopali, duodecima die mensis Maii, anno Domini millesimo sexcentesimo trigesimo quinto.

Petrus S.R.E. Presbyter Cardinalis Pasmany Archi Episcopus Strigoniensis, manu propria.

My, Peter Pázmaň z Božieho zľutovania kardinál Svätej rímskej cirkvi, titulárny presbyter od svätého Hieronyma Ilýrskeho, arcibiskup Ostriomskej metropolitnej cirkvi, takisto ostrihomský doživotný župan, primas Uhorského kráľovstva, doživotný legát Svätej apoštolskej stolice, hlavný tajomník a kancelár, ako aj súkromný radca svätého cisárskeho a kráľovského Veličenstva atď. Často sme v duchu úzkostlivo zvažovali, ako by sme mohli v Uhorskom kráľovstve jednak rozšíriť katolícke náboženstvo, jednak zabezpečiť dôstojnosť vznešenému uhorskému národu, a tu sa nám okrem iných pomocných prostriedkov ako prvoradý krok núkalo založenie nejakej univerzity, lebo v nej by sa zjemňovali mysle tohto bojovného národa a zároveň by schopní ľudia získali vzdelanie potrebné na vedenie cirkví, ako aj na verejnú správu. Ani nám veru nechýbalo odhodlanie na takú záležitosť alebo iniciatíva, ale tak pohromy vlasti, ako aj iné okolnosti, najmä chýbajúce potrebné základiny, doteraz bránili tomu, aby sme mohli naplniť túto svoju túžbu. Teraz však, vďaka Bohu, ktorý požehnáva naše podujatia a sprevádza ich svjou nebeskou priazňou, dostáva sa nám už určitých prostriedkov, aj keď ide o dostatok nie vzhľadom na náročnosť úlohy, ale aspoň vzhľadom na pomery v našej zúboženej vlasti. Keďže sa nám zdalo, že pomocou týchto prostriedkov budeme s Božou milosťou schopní čosi dosiahnuť, vstúpili sme do rokovania s veľadôstojným otcom Mutiom Vitellescom, generálnym predstaveným Spoločnosti Ježišovej, aby dal súhlas na založenie univerzity v trnavskom kolégiu otcov zo Spoločnosti Ježišovej a aby bol ochotný zabezpečiť celú starostlivosť o ňu a jej spravovanie

tak, že ju prevezme Spoločnosť za ďalej uvedených a vymedzených podmienok. Keďže teda pre Božiu slávu a povznesenie náboženstva otec generál v mene celej Spoločnosti prijal našu ponuku, aj my sme okrem prvej základiny trnavského kolégia, ktorá už bola zložená a trvá neukrátená vo všetkých bodoch a okrem iných dôchodkov, ktoré až dosiaľ malo trnavské kolégium, osobne doručili dôstojnému otcovi Jurajovi Dobronockému, rektorovi trnavského kolégia Spoločnosti Ježišovej, zároveň a jednorazovo v hotovosti sumu šesťdesiattisíc uhorských zlatých v toliaroch. K tomu navyše sme postúpili prostredníctvom spomenutého otca rektora cisársky úpis na štyridsaťtisíc zlatých pohľadávky platnej v prospech Spoločnosti, aby sa takto v úhrne zhromaždila suma dovedna stotisíc zlatých. Predovšetkým teda chceme, aby Spoločnosť použila túto sumu tak, že ju mimo Uhorska na bezpečnom mieste vloží do kúpy výnosných majetkov alebo do pevne dohodnutých úrokov, takže zisk z uvedenej sumy jednak urýchli stavbu kolégia i jeho škôl od základov, jednak umožní vydržiavanie potrebných profesorov. Po dokončení nevyhnutnej stavby kolégia a škôl, keď už bude plne vložený celý kapitál stotisíc zlatých na úrok alebo do kúpy majetkov, nech sa z jeho neskoršieho celkového úroku tisíc zlatých ročne použije na stravovanie chudobných študentov v Burze svätého Vojtecha, ktorú sme osobne zriadili v Trnave – a to aj v takom prípade, že po zmene domu sa zmienená burza presťahuje do inej budovy. Jednako táto platba zaväzuje Spoločnosť iba vtedy, keď sa dokončia spomenuté budovy, a tak isto zvyšných štyridsaťtisíc – lebo si želáme, aby sa z nich zabezpečil výlučne príspevok na Burzu svätého Vojtecha do výšky tisíc zlatých – nech sa získa od Jeho cisárskeho Veličenstva a nech sa vloží do kúpy výnosných majetkov alebo do úrokovanie. A ak postupom času, až Boh oslobodí Uhorsko spod tureckého jarma, naskytne stne pre univerzitu vhodnejšie mesto, nech sa ponechá na slobodné rozhodnutie Spoločnosti, či prenesie túto našu fundáciu spolu s univerzitou inam, pravda, s tou jedinou podmienkou, že sa nepresunie mimo územia Ostrihomskej diecézy, pričom však takisto nech trvalo ostáva nekrátená prvá fundácia vyhradená pre trnavské kolégium. Keby sa však stalo – no toto kiež odvráti milostivý Boh! – že by univerzita nemohla v Uhorsku ďalej pokračovať, ale pre bezprávie zo strany či už vonkajších alebo domácich nepriateľov by otcovia

Spoločnosti museli žiť v cudzine až natoľko, že by sa im naskrze odnímala nádej na skutočný návrat v skorom čase, nech je Spoločnosť v takom prípade povinná úrok a zisky z celej uvedenej istiny vynaložiť na postrehy uhorských klerikov mimo Uhorska tak, aby sa mládenci i súci na kňazstvo vzdelávali s tým, že po vysvätení sú povinní vrátiť sa do Uhorska. V prípade takej neprítomnosti otcov Spoločnosti v Uhorsku, ak by sa ukazovala nádej, že Spoločnosť tu ostane neprítomná iba na krátky čas, chceme, aby sa medzitým zadržal celý úrok a po ich návrate sa použil na opravu škôd na kolégiu – lebo v takých pohnutých dobách škody zvyčajne vznikajú – alebo aby sa úrokové peniaze použili na zabezpečenie osôb, keď sa budú sťahovať inam. Ak však po období hocikoľkých rokov bude Spoločnosti plne umožnené znova sa vrátiť do Uhorska a pokračovať vo vedení univerzity, vyjadrujeme svoju nezmeniteľnú vôľu, aby sa upustilo od zmeraním na výchovu klerikov a aby otcovia Spoločnosti výťažok zo sumy, ktorú sme poukázali, použili na pôvodnú potrebu pre univerzitu a pokračovali vo vedení univerzity. Spoločnosť bude takisto povinná v Trnave až v tomto prebiehajúcom roku tisíc šesťsto tridsiatom piatom otvoriť jeden filozofický kurz a potom v troch bezprostredne nasledujúcich rokoch nech prebiehajú tri filozofické kurzy zároveň s etikou a matematikou, s dvoma profesormi scholastickej teológie. Okrem toho nech má táto univerzita jedného profesora na exegézu Svätého písma, ďalšieho na kazuistiku, tretieho pre oblasť kontroverzií, ako aj profesora posvätného jazyka (hebrejského). Promócie do akademických stupňov nech sa konajú spôsobom, aký je zaužívaný inde. Hoci svojim nástupcom, ostrihomským arcibiskupom – alebo počas uprázdnenia biskupského stolca Ostrihomskej kapitule – nechceme vyhradiť nijaké iné právo voči tejto nami zriadenej univerzite okrem oprávnenia, ktoré sa na základe všeobecného práva priznáva miestnym ordinárom, jednako zmienených svojich nástupcov či v prípade neobsadenia biskupskej stolice Ostrihomskú kapitulu oprávňujeme, aby smeli, ba aby boli povinní dbať na dôstojné napĺňanie a rešpektovanie tých zväzkov, ktoré podrobne vymenúvame v tomto našom liste a boli prijaté otcami Spoločnosti. Nech sa to, pravdaže, deje bez narušenia pokoja profesorov z každej stránky a takisto bez zásahu do priebehu prednášok a do spôsobu, aký pri vedení akadémií dodržiava Spoločnosť v súlade so svojimi

stanovami. Okrem toho vyslovujeme vôľu, aby táto naša univerzita naozaj ležala na srdci i našim nástupom aj Ostrihomskej kapitule v prípade uprázdnenia biskupskej stolice. Ukladáme im dôrazne, aby sa s hlbokou láskou starali o rozvoj tejto univerzity a o čoraz väčší vzostup jej úrovne. A keďže sa toto všetko koná z nášho čistého a úprimného úmyslu viesť k rozkvetu katolícke náboženstvo a pozdvihnúť našu predrahú vlasť, z duše prosíme predobrého Boha, aby prijal vôňu tejto obety dobrej vôle a udelil štedré požehnanie našej fundácii, aby jeho veľké meno bolo zvelebované a oslavované naveky. Dané v Bratislave v našej arcibiskupskej kúrii dvanásteho mája roku Pána tisíc šesťsto tridsaťpäť.

Peter, Svätej rímskej cirkvi kardinál presbyter Pázmaň, ostrihomský arcibiskup, vlastnou rukou.

Ako zdôrazňuje jej text, prvým a základným cieľom univerzity bolo „*šíriť katolícku vieru v Uhorsku*“, ďalším potom „*zveľaďovať dôstojnosť najslávnejšieho uhorského národa*“ a napokon (čo bolo aj najvýznamnejšou proklamáciou) aj „*výchova ľudí pre svetské a cirkevné úrady*“. Univerzita v Trnave mala byť súčasťou jezuitského typu univerzitných vzdelávacích ústavov, preto mala podliehať vedeniu trnavského jezuitského kolégia. Jej vzdelávaciu štruktúru mali tvoriť dve fakulty – filozofická a teologická, kde sa mali postupne zaviesť tri filozofické kurzy spolu s etikou, matematikou, dva kurzy scholastickej teológie s dvoma profesormi a docentmi pre Sväté Písmo, kauzuistiku, kontroverzistiku a pre hebrejčinu. Univerzita mala disponovať aj právom udeľovať obvyklé univerzitné grády a tituly ako ostatné univerzity. V zakladacej listine sa však vôbec nevyskytuje zmienka o vzťahu univerzity k mestu, čo sa neskôr stalo častým zdrojom konfliktov o vzájomnú jurisdikciu.

Základným juristickým problémom (keďže univerzita bola zamýšľaná ako jezuitská vzdelávacia inštitúcia) však bolo, že napriek vyvinutému veľkému diplomatickému úsiliu nedostala Trnavská univerzita oficiálne schválenie rímskou kúriou, ktorá oficiálne argumentovala jej neúplnosťou. Skutočným dôvodom však boli zrejme napäté vzťahy Svätej stolice s habsburským cisárskym dvorom. V prvých rokoch fungovania univerzity táto situácia spôsobovala isté ťažkosti, najmä po stránke formálnych aktov inaugurácií a priebehu vlastného štúdia a jeho ukončenia – nevedelo

sa napríklad, či sa majú konať riadne bakalárske skúšky alebo nie (postoj provinciála jezuitskej rehole bol zamietavý a bakalárske skúšky sa potom konali až na zásah generálneho predstaveného rehole Mutia Vitteleschiho).

Kardinál Peter Pázmaň tento stav riešil úsilím získať potvrdenie univerzity od cisára Ferdinanda II., k čomu došlo 18. októbra 1635, čím sa vyriešila formálna otázka právnej existencie univerzity. Na druhej strane však tento akt narúšal vlastný koncept jezuitskej (rehoľnej) univerzity a dával jej punc štátnej univerzity (neskôr práve z tohto dôvodu zasahovali uhorskí panovníci do jej fungovania). V skutočnosti teda až táto listina by mala byť považovaná za právne relevantnú zakladaciu listinu univerzity. Podľa jej znenia mali byť študenti univerzity v Trnave pokladaní za rovnocenných s ostatnými univerzitami v ríši. Panovník súčasne udelil univerzite privilégiá, imunity, exempcie, priazne a milosti európskych univerzít v Kolíne nad Rýnom, Viedni, Mohuči, Ingolstadte, Prahe, Olomouci a v Štajerskom Hradci. Absolventi Trnavskej univerzity mali byť považovaní za rovnocenných absolventom iných univerzít. Ďalej panovník priznal Trnavskej univerzite právo udeľovať všetky akademické grady, konať všetky akademické stretnutia, ako dišputy, profesie, verejné skúšky, a univerzite a hodnostárom univerzity, ako sú rektor, kancelár, dekani, používať žezlo, pečať a nosiť pláštenky, vysoké klobúky, prstene atď.

Univerzita bola slávnostne otvorená 13. novembra 1635 za účasti početného uhorského kléru a krajinských hodnostárov, čo pozitívne hodnotil ešte aj generálny predstavený rehole v Ríme. Za prvého rektora univerzity bol vymenovaný rektor trnavského jezuitského kolégia Juraj Dobronocký, od ktorého sa nám zachoval aj veľmi podrobne vedený denník z prvých rokov fungovania univerzity (od 1. januára 1636 do roku 1640, pričom vo vedení denníka pokračovali aj nasledujúci rektori). Prvá verejná prednáška sa konala nasledujúci deň po slávnostnej inaugurácii univerzity 14. novembra 1635 a viedol ju profesor logiky Martin Palkovič na tému racionálnej aristotelovskej filozofie. Na teologickej fakulte sa s prednáškami začalo až od januára nasledujúceho roku 1636.

2.2 Stručné dejiny univerzity

Ako sme už spomenuli, pri svojom vzniku bola Trnavská univerzita čisto cirkevnou, ešte presnejšie jezuitskou univerzitou. Hoci jej zakladateľom bol ostrihomský arcibiskup a jej podporovateľmi boli všetky diecézy, výlučné práva na jej riadenie patrili provinciálovi Spoločnosti Ježišovej Rakúskej provincie, do ktorej vtedy patrilo aj celé Uhorsko. Vyučovalo sa podľa jezuitského *Ratio studiorum* z roku 1599, ktoré aj po vyše storočí nebolo inovované. Na požiadanie dostal rektor Trnavskej univerzity J. Dobronocký už 29. marca 1636 aj odpis konkrétneho študijného poriadku pod názvom *Liber academicus* od rektora univerzity v Štajerskom Hradci. Tá sa tak stala organizačným vzorom štúdia aj na Trnavskej univerzite. Univerzita od roku 1636 postupne používala aj všetky insígnie a odznaky, žezlá pre rektorov, dekanov a iných hodnostárov ako aj matriky. O vyhotovení návrhu na univerzitný znak a pečať, ktorého autorom bol Imrich Sardi, vyhotovil Juraj Dobronocký do svojho denníka aj veľmi podrobný záznam o podobe a výklade. Jeho ikonografia sa mala zakladať na dôslednej teologickej argumentácii a súčasne mala reprezentovať aj všetky vedecké odbory a kresťanskú múdrosť. Tvorili ju kotva (symbol nádeje) v štíte s knihou s gréckymi písmenami alfa a théta, obkolesenej vencom z olivových ratolestí. V štíte bolo aj meno sv. Petra, ktorému bola zasvätená všetka múdrosť a vedomosti. Tento erb sa však pre univerzitu napokon nikdy neujal, ale nahradila ho postava tróniacej a korunovanej Panny Márie s Jezuliatkom a kruhopisom · Patrona Hungariae · mater universitatis Tyrnaviae ·.

Na čele Trnavskej univerzity stál rektor, ktorého menoval provinciál Rakúskej provincie Spoločnosti Ježišovej. Konkrétne úlohy určovalo rektorom *Ratio studiorum,* základná norma pre všetky školy, vedené jezuitmi. Rektor bol duchovným, reholným predstaviteľom kolégia, a zároveň svetským predstaveným univerzity. Počas histórie Trnavskej univerzity (1635–1777) sa vo funkcii rektora vystriedali nasledovné osobnosti: Juraj Dobronocký, Juraj Forró, Peter Beleci, Štefan Keresteš, Martin Palkovič, Juraj Turkovič, Zachariáš Trinkel, Martin Juranič, Ladislav Vid, Michal Gribóci, Ladislav Senei, Gašpar Sarka, Ján Bánky, Martin Sentiváni, Ján Despotovič, Ján Kečkeméti, Ján Zanger, Henrich Berzevici, Ján Páhy, Gabriel Kapy, Jakub Wenner, Andrej Horvát, Vavrinec Tapolčáni, František Kiriš, Juraj Rajčáni, František Kečkéš, Adam Fitter, Ján Kazi, Gabriel Graff, Andrej Patai, František Kunič, František Borgia Kéri, Valentín Kéri, Mikuláš Schmidt, Ján Príleský, Žigmund Keglevič, Juraj Žigmund Lakič, Adam Prandt, František Weiss, Ľudovít Čapody a Ján Jozef Zelenai.

Všetkých profesorov menoval provinciál Spoločnosti Ježišovej podľa vlastného uváženia. Vojnové udalosti (tridsaťročná vojna, šľachtické povstania, vojny s Turkami) alebo morové epidémie často aj na dlhší čas, niekedy až na niekoľko rokov znemožňovali riadne fungovanie vyučovacieho procesu. Vtedy sa poslucháči rozišli domov, do iných domov Spoločnosti Ježišovej, do Viedne, do Šale, do Kláštora pod Znievom, no niekedy aj študenti z Viedne alebo z Olomouca prišli z tých istých dôvodov do Trnavy.

Základnou študentskou bázou novej univerzity bolo trnavské jezuitské gymnázium (pôvodná spojená škola mesta a kapituly), ktorého rektor dostal aj osobitný titul *decanus linguarum*, čím sa stal súčasťou univerzitných organizačných štruktúr a súčasne aj personálnym prepojením medzi univerzitou a gymnáziom. Za celé obdobie existencie univerzity v Trnave bola vyučovacím jazykom latinčina. Hoci univerzita existovala na slovenskom území, študovali na nej uhorskí štátni príslušníci bez ohľadu na pôvod a jazyk: Slováci, Maďari, Chorváti, Nemci, Sedmohradčania, Rumuni, a nebola uzavretá ani pre príslušníkov iných krajín. Hoci univerzita bola primárne určená pre potreby uhorského obyvateľstva (ako to deklarovala aj zakladacia listina Petra Pázmaňa), v skutočnosti prevažná časť poslucháčov pochádzala z územia dnešného Slovenska, pretože išlo vlastne o jediné územie Uhorského kráľovstva, ktoré nebolo obsadené Turkami. Aj vďaka Trnavskej univerzite sa tak v Trnave začínalo formovať moderné slovenské kultúrne povedomie, ktoré vyvrcholilo koncom 18. storočia v prvých pokusoch o kodifikáciu spisovného slovenského jazyka.

Samotná univerzita sa však už po smrti svojho zakladateľa a mecéna kardinála Petra Pázmaňa v roku 1637 dostala do vážnych materiálnych problémov, navyše v októbri toho istého roku opustil rektorskú funkciu aj Juraj Dobronocký (opätovne sa stal rektorom univerzity až v rokoch 1645–1649). Trnavská univerzita v celom prvom období svojej existencie zápasila s nesmiernymi ťažkosťami.

K negatívam patril aj nedostatok žiakov na teologickej fakulte, ďalej to boli nedostatočné dotácie, resp. nedoriešená Pázmaňova dotácia, priestorové problémy, ale aj ťaživý a preťahujúci sa spor s mestom o právomoc nad študentmi v kriminálnych veciach. Práve spory s mestom boli veľkou ujmou kolégia a univerzity (spor o tzv. *ius academicum*), ktoré riešil ešte M. Sentiváni v roku 1692. Uhorský palatín Mikuláš Esterházi počas sporu neraz vyhlásil, že konanie mesta Trnavy ohrozuje priamo existenciu univerzity. V týchto zložitých časoch to však bol práve Esterházi, kto univerzitu podržal – okrem iného sa aj postaral o dobudovanie univerzitného kostola.

Z päťdesiatych rokov 17. storočia nemáme zatiaľ veľa údajov o pedagogickom účinkovaní Trnavskej univerzity. V tomto období jej však hrozilo nové nebezpečenstvo, a to úmysel ostrihomského arcibiskupa Juraja Lipaja preložiť univerzitu z Trnavy do Bratislavy, čo malo oporu aj v Pázmaňovej zakladacej listine z 12. maja 1635. Smrť J. Lipaja v roku 1666 však tento plán zahatila; ostrihomský arcibiskup J. Lipaj nielenže univerzitu z Trnavy do Bratislavy nepreniesol, ale sa postaral o také jej posilnenie, že nasledujúcich 100 rokov takmer nikto nepomyslel na jej premiestňovanie. J. Lipaj v testamente z 31. decembra 1665 odkázal 15 000 zlatých, určených na vybudovanie novej fakulty – právnickej. Založenie ďalšej fakulty univerzitu jednoznačne stabilizovalo a zvýšila sa tým aj jej prestíž doma i v zahraničí.

Podobne aj v sedemdesiatych a osemdesiatych rokoch 17. storočia bola situácia na Trnavskej univerzite veľmi ťažká. Rektorovi L. Seneimu sa nepodarilo dosiahnuť priaznivé riešenie dotácie univerzity. Ešte ťaživejšia bola skutočnosť, že Turci sa od roku 1663 nachádzali v blízkosti Trnavy. Z majetkov v Šali a okolí, ktoré tvorili súčasť domény Turčianskeho prepoštstva, prideleného natrvalo v roku 1637 kolégiu, nedostávalo kolégium nijaké dôchodky. Obec a majere boli vydrancované a ich obyvateľstvo bolo navyše nútené odvádzať dane a dávky tureckým hodnostárom. No napriek tejto nepriaznivej situácii sa kolégium rozhodlo vybudovať pre univerzitu nové priestory, pričom práce začali v lete 1678. Keď sa 20. júla 1683 Tökölihho vojsko pod vedením F. Bertotiho zmocnilo mesta, nastala pre kolégium a univerzitu pohroma. Väčšia časť členov kolégia odišla z mesta už 5. júla 1683.

Dňa 2. augusta 1683 skupina asi 200 vojakov obsadila Adalbertinum, konvikt chudobných šľachticov a susedné kolégium; kolégium uzavreli, aby nemohol nikto uniknúť. Dňa 6. augusta 1683 vyviezli všetkých jezuitov z mesta. Po menších skupinách ich umiestnili na hradoch, prípadne opevnených miestach šľachticov, ktorí sa za nich zaručili. Išlo spolu o 14 pátrov a štyroch frátrov. Výsledkom obsadenia kolégia kurucmi a ich niekoľkodenného pobytu v ňom (do 8. augusta 1683) bolo úplné vydrancovanie budovy. Horelo niekoľko dní a okrem priestoru medzi univerzitným a farským kostolom bolo ohňom celé zničené. Zahynulo niekoľko tisíc ľudí, uvádza sa počet až 4000, pretože mesto bolo v tých časoch preplnené utečencami z okolia mesta. Jezuiti neutrpeli priamu škodu na budovách, pretože zhodou šťastných okolností všetky sa nachádzali v zóne, ktorá zostala od ohňa ušetrená. Obnova kolégia a univerzity po tökölioviskom spustošení ale aj tak trvala päť rokov, pričom bolo treba predovšetkým vymeniť zariadenie budov.

Jednou z najvýraznejších postáv Trnavskej univerzity koncom 17. storočia bol Martin Sentiváni s takmer 20 dielami, z ktorých štyri vyšli posmrtne. Výsledkom vedeckého úsilia M. Sentivániho bolo dielo *Curiosiora et selectiora variarum scientiarum miscellanea* (*Vybrané podivné rozličnosti všakovakých vied*), vydané v rokoch 1689 až 1709 v troch dekádach so siedmymi časťami a s rozsahom takmer 2 500 strán veľkého fóliového formátu. Sentivániho veľdielo bolo vlastne náučným slovníkom duchovných a prírodných vied, s dôrazom na prírodné vedy. V jednotlivých zväzkoch sa nachádzajú príspevky z fyziky, chémie, fyzikálneho zemepisu, astronómie, zoológie, botaniky, poľnohospodárstva, lesníctva, anatómie človeka, medicíny, psychológie, metafyziky, teológie, filozofie, logiky, poetiky, etiky, práva, vedy a jej metód. Celým dielom sa neustále preplietajú dejiny, svetské i cirkevné, všeobecné i uhorské.

Dokončenie stavby západného krídla a naň nadväzujúcej tlačiarne vytváralo dobré predpoklady na posilnenie činnosti univerzity. Na obzore sa však vynorili hrozby nového stavovského povstania, ktoré podstatne ovplyvnilo život kolégia a univerzity. Počas rákociovského povstania, a to najmä v jeho prvej polovici, sa kolégium ocitlo medzi dvomi mlynskými kameňmi. Obidve bojujúce strany žiadali od neho nemalé kontribúcie, služby, pohostenie a často aj ubytovanie. Situáciu kolégia zhoršovala ešte

aj skutočnosť, že bolo do určitej miery rozdelené sympatiami pre kuruckú i labanskú vec. Pravda, sympatie pre Rákociho trvali len dovtedy, kým napriek jeho lepšej mienke o jezuitoch (veď bol ich odchovancom), sa nepresadili v jeho tábore ostré protijezuitské nálady. V roku 1704 prorákociovské živly rozširovali v meste správy o tom, že František II. Rákoci sa chystá vziať jezuitom univerzitu a odovzdať ju pod vedenie paulínom. V decembri 1703 vtiahlo do mesta Rákociho vojsko a zanechalo v ňom trvalú posádku. V maji 1704 prišiel do mesta M. Berčéni, jeden z Rákociho generálov, ktorý mal naňho pomerne veľký vplyv. Napriek vojne a strastiam, ktoré prinášala, a napriek nedorozumeniam s kurucmi, odkiaľ sústavne hrozilo nebezpečenstvo zničenia jezuitskej rehole, a tým aj Trnavskej univerzity, pokračovala univerzita v celej svojej činnosti, a to na všetkých troch fakultách. Vyučovanie prestalo až v roku 1709 a 1710, keď sa po celej krajine rozšírila morová nákaza.

Štyri desaťročia, ktoré predchádzali zásahom štátnej moci do života univerzity, boli obdobím nezvyčajného pokoja. Aj mor len raz, v roku 1739, sužoval mesto i univerzitu. Keď bolo v roku 1723 zriadené Uhorské miestodržiteľstvo ako najvyšší správny orgán krajiny, zdalo sa, že tento organ bude aktívnejšie zasahovať do života univerzity. Zostalo však pri starom, univerzitnú základinu spravoval rektor bez akýchkoľvek zásahov zvonku ako predtým. V tomto období rokov 1711 až 1753 univerzita vydávala plody svojich výchovných a mysliteľských úsilí. S postupnou regeneráciou krajiny sa hmotné zaistenie univerzity ustálilo a vytváralo dobré podmienky pre duchovný rozkvet univerzity. V tomto období Trnavská univerzita oplývala pozoruhodnými osobnosťami. Badateľný bol ústup jednotlivcov od polyhistorizmu a úsilia všetko poznať a všetkému rozumieť. Na druhej strane záber záujmu sa nesmierne rozšíril, hoci nemožno povedať, že prišlo k špecializácii, ako ju poznáme dnes. Prírodné vedy získavali čím ďalej, tým väčší priestor a aj v nich Trnavská univerzita dobiehala zameškané a predtým nepochopené. Od päťdesiatych rokov 18. storočia vydali profesori Trnavskej univerzity dovtedy nevídané množstvo vynikajúcich diel z rôznych vedných odborov. Tento jav okrem iného súvisí aj s úsilím viedenskej vlády, aby každý profesor napísal učebnicu predmetu, ktorý prednášal. Stredobodom univerzity aj po roku 1711 zostávala teologická fakulta, kde však

nastali podstatné zmeny. Dogmatika stratila vedúce postavenie v prospech patristiky, cirkevných dejín, Písma svätého a morálky. Rozvoj niektorých prírodných a lekárskych vied (ako botanika, geológia, chémia, paleontológia) nastal až v poslednom desaťročí existencie univerzity. Aj astronómii a matematike venovali na Trnavskej univerzite veľkú pozornosť. Význam a dôležitosť astronómie bola zvýraznená stavbou observatória v roku 1753 a jeho vybavením zodpovedajúcimi prístrojmi.

Svetská história sa na jezuitských univerzitách ako samostatný predmet pôvodne neprednášala. Uvažovalo sa o tom pravdepodobne už roku 1753, no nariadené to bolo až rozhodnutím Márie Terézie z 10. septembra 1770, podľa ktorého sa mala zriadiť spoločná stolica pre rétoriku a (svetské) dejiny; jej prvým profesorom sa stal Štefan Katona, ktorý svojím mnohozväzkovým syntetickým dielom o dejinách Uhorského kráľovstva (*Historia critica*) bol dovršovateľom snáh jezuitskej historiografickej školy, začínajúcej zbieraním odpisov prameňov a usilujúcej sa o nastolenie kritického dejepisectva v Uhorsku. Z povedaného je zrejmé, že napriek nejestvovaniu samostatných stolíc histórie na jezuitských univerzitách, viacerí členovia Spoločnosti Ježišovej – vysokoškolskí učitelia – sa venovali histórii. Hoci aj pôvodný zámer profesora Gabriela Hevenešiho bol zbierať a odpisovať písomnosti k cirkevným dejinám Uhorska, prakticky sa čoskoro prestalo rozlišovať medzi dokumentmi k cirkevným a svetským dejinám, a zbieralo a odpisovalo sa všetko, čo sa pokladalo za historicky cenné. K najvýznamnejším jezuitským historikom v Uhorsku patrí Hevenešiho žiak Samuel Timon, ktorého najvýznamnejším dielom je *Obraz starého a nového Uhorska.* František Kazi napísal prvé kritické dejiny Uhorského kráľovstva *Historia regni Hungariae.* Timonov žiak Štefan Kaprinai prevzal a obohatil jeho zbierku odpisov dokumentov, ktorá ako Kaprinaiova zbierka je dodnes v Univerzitnej knižnici v Budapešti. Veľkou kritickosťou vynikal Juraj Prai, ktorý sa zaoberal najstaršími dejinami. Napokon treba ešte spomenúť Karola Wagnera, ktorý tiež študoval (aj) v Trnave a bol tam profesorom rétoriky a cirkevných dejín. Vydal štyri zväzky dokumentov k dejinám Spiša a diplomatár k dejinám Šariša. Spomenuli sme len najvýznamnejších jezuitských historikov, ktorí majú veľkú zásluhu na rozvoji kritického dejepisectva v Uhorsku. Všetci spomenutí

boli v užších vzťahoch s Trnavskou univerzitou, zväčša aj ako jej žiaci, aj učitelia. Trnavská univerzita tak nebola len vysokou školou, ale aj pedagogickým výchovným pracoviskom, ktoré vychovalo množstvo absolventov, uplatniteľných vo vedeckom živote.

2.3 Fakulty

Filozofická fakulta. Trnavská univerzita, ktorú založil P. Pázmaň, mala len dve fakulty – filozofickú a teologickú. Bolo to v súlade s jezuitskými predstavami a zvyklosťami vysokoškolských učilíšť, ako aj podľa vysloveného priania zakladateľa. Jezuitmi zakladané univerzity boli spočiatku dvojfakultné, až neskôr pribudli aj ostatné fakulty. Filozofická a teologická fakulta Trnavskej univerzity jestvovala neprerušene od založenia až do presťahovania univerzity do Budína (1635 – 1777), teda 142 rokov. Filozofická fakulta v rámci vtedajšieho systému štúdia (nielen na jezuitských univerzitách) bola vlastne prípravnou fakultou. Až po jej absolvovaní sa mohol študent zapísať na teologickú fakultu (ale aj na iné fakulty univerzity, napr. právnickú alebo lekársku, ktoré sa aj v Trnave postupne vybudovali). Podmienkou prijatia na filozofickú fakultu bolo absolvovanie vtedy šesťtriedneho gymnázia (inak nazývaného aj facultas linguarum – fakulta jazykov), ktoré bolo v Trnave v úzkom zväzku s univerzitou. Filozofická fakulta, ako prípravná fakulta na pokračovanie vo vysokoškolskom štúdiu, bola organizovaná inak ako dnešné filozofické fakulty. Štúdium na nej bolo počínajúc školským rokom 1635/1636 trojročné a každý ročník tvoril akoby samostatnú triedu. Poslucháči prvého ročníka sa volali logici (logika, kritika), druhého fyzici (psychologia rationalis, kosmologia) a tretieho metafyzici (etika theodicea). Už z pomenovania vyplýva, že v prvom ročníku dominovala ešte filozofia, v druhom to, čo dnes zvykneme nazývať prírodnými vedami, a v treťom to, čo bolo nad prírodou a smerovalo k teologickému štúdiu, teda metafyzika. Popri týchto predmetoch sa vyučovala aj matematika, geometria, astronómia, prírodné vedy, neskôr aj francúzština, taliančina, tanec, šerm a podobne. Raz do mesiaca bývala dišputa, päťkrát ročne sa konali slávnostné verejné dišputy.

Na čele fakulty bol dekan. Menoval ho provinciál Spoločnosti Ježišovej. Musel mať skončene príslušné štúdium (Mgr. alebo

Dr.), ale nemusel byť profesorom filozofickej fakulty. Profesúra na filozofickej fakulte bola len začiatkom kariéry každého jezuitského pátra. Dekanmi boli zväčša doktori teológie (ThDr.), neskoršie aj profesori kanonického práva. Do roku 1770 mal dekan veľké kompetencie, ale aj povinnosti, bol zodpovedný za študijné záležitosti aj mravné správanie. Prednášky sa konali každodenne okrem štvrtka, nedele a sviatkov, vianočné prázdniny trvali do 1. januára, veľké prázdniny boli v septembri a októbri. Od konca júla a v auguste býval pre horúčavy znížený počet hodín, čo však cisárovná Mária Terézia zakázala. Filozofická fakulta vychovávala a graduovala bakalárov a magistrov. Okolo polovice 17. storočia mávala filozofická fakulta okolo 100 poslucháčov, v tretej štvrtine storočia okolo 150 aj viac. Promócie sa konali za prítomnosti rektora, kancelára a všetkých štyroch dekanov. Z desiatok profesorov na filozofickej fakulte možno spomenúť Martina Palkoviča, Štefana Šajkoviča, Henricha Berzeviciho, Františka Černoviča, Pavla Beňovského, Jána Prileského, Andreja Jaslinského, Jána Ivančiča, Antona Revického, Jána Horváta, Maximiliána Hella.

Prvým dekanom filozofickej fakulty v školskom roku 1637 – 1638 bol T. Jasberéni, profesor morálky na teologickej fakulte; filozofická fakulta mala vždy dekana profesora, doktora z inej fakulty, pretože mladých profesorov filozofickej fakulty nepovažovali za dostatočne skúsených pedagógov. Bakalaureát filozofie sa udeľoval po skončení fyziky, doktorát filozofie po skončení metafyziky. Pri obidvoch hodnostiach musel študent absolvovať ústnu skúšku, obhajobu vybraných téz. Po jej úspešnom skončení žiadal o promóciu (petitio), pozýval hostí (invitatio), potom nasledovala vlastná promócia.

Teologická fakulta. Štúdium na nej trvalo štyri roky. Látka sa prednášala podľa Summy Tomáša Akvinského ako dogmatika, morálka, biblistika, pastorálka, hebrejčina. Vyučovanie na teologickej fakulte trvalo od 7.00 do 10.00 dopoludnia a od 14.00 do 16.00 odpoludnia; podobný rozvrh bol aj na filozofickej fakulte. Každý štvrtok bol voľný deň. Prednášalo sa od 3. novembra do 8. septembra nasledujúceho roka. Dušou vyučovania boli dekani fakúlt; na teologickej fakulte to bol profesor scholastickej teológie, ktorý prednášal dopoludnia. Dohliadal nad vyučovaním tak zo strany profesorov, ako aj žiakov, predsedal na bakalárskych promóciách,

viedol prípravu a priebeh doktorských promócií, účinkoval na nich ako promotor. V prvom období existencie Trnavskej univerzity patrili k najvýznamnejším osobnostiam J. Nádaši, S. Keresteš, F. Topos a F. Preischaff. Neskôr to boli profesori ako František Obročný, Gašpar Henter, Krištof Pajčič, Gabriel Erdődy, František Bolech, Ľudovít Čapodi, ktorých pôvodné diela vyšli tiež v univerzitnej tlačiarni. Štúdium teológie na Trnavskej univerzite ukončili viacerí jezuiti, ktorí sa neskôr sami stali pedagógmi a profesormi fakulty. Boli medzi nimi Ján Turóci, Juraj Brezovický, Samuel Timon, František Kazi, Jozef Turóci, neskôr aj Mikuláš Schmidt, Kaprinai, Prai, Ivančič a ďalší. V školskom roku 1642 – 1643 počet študentov fakulty vzrástol. Keďže v dôsledku chaosu, ktorý priniesla tridsaťročná vojna, na určitý čas prestala jestvovať Olomoucká univerzita, viacerí jej poslucháči prešli študovať do Trnavy.

Právnická fakulta. Zakladajúca listina právnickej fakulty bola vydaná dňa 2. januára 1667 v mene vykonávateľov testamentu arcibiskupa Juraja Lipaja a obsahovala pomerne podrobné údaje o budúcej fakulte. Konštatovalo sa v nej, že jezuiti budú prednášať len kanonické právo, za čo im bude patriť 5 000 zlatých, resp. 300 zlatých úrokov, požičaných v roku 1666 uhorskému palatínovi F. Vešelénimu. Ostatnú istinu 25 000 zlatých bude spravovať Ostrihomská kapitula a z jej úrokov bude platiť ostatných profesorov. Fakulta mala mať dvoch profesorov pre krajinské právo, z toho jedného pre teóriu, druhého pre právnu prax, tretí profesor mal prednášať rímske pravo. Dekanom mal byť striedavo profesor svetského a kanonického práva. Prednášky z kanonického práva sa mali konať v jezuitskom kolégiu, zo svetského práva v arcibiskupskej knižnici. Dňa 16. januára 1667 bolo vo farskom kostole sv. Mikuláša a v jezuitskom kostole sv. Jána Krstiteľa slávnostné otvorenie právnickej fakulty. Nasledujúci deň začali prednášky z cirkevného práva v učebni morálnej teológie. Štúdium trvalo tri až štyri roky. Právnická fakulta Trnavskej univerzity pred rokom 1711 veľmi živorila, a to v dôsledku jej nedostatočného finančného zabezpečenia. Pritom 18. storočie bolo dobou rozkvetu. Základné dielo Š. Verböciho *Opus tripartitum juris consuetudinarii* po prvom vydaní v roku 1696 vyšlo v univerzitnej tlačiarni ešte štyrikrát (1734, 1750, 1751 a 1753). Najväčším právnikom tohto obdobia bol jezuita Ján Segedi, ktorý prednášal cirkevné právo a scholastickú

teológiu. J. Segedi bol vynikajúcim znalcom Verböciho diela. Spracoval ho vo forme učebnice a vydal k nemu aj vyčerpávajúci index.

Lekárska fakulta. Dňa 9. novembra 1769 vydala cisárovná Mária Terézia intimát, v ktorom nariaďovala ďalšiu reformu Trnavskej univerzity a jej doplnenie o lekársku fakultu, aby sa naplnilo „studium generale“ aj na Trnavskej univerzite. Miestodržiteľská rada Uhorska tento kráľovský intimát uverejnila 14. decembra 1769. Prednášky sa na lekárskej fakulte začali 29. novembra 1770 a najprv sa konali provizórne na rozličných miestach. Na čelo fakulty vymenovali mestského lekára Jána Gilga, absolventa viedenskej lekárskej fakulty. Bolo zriadených päť katedier: pre teoretické predmety, praktickú medicínu, anatómiu, chirurgiu, botaniku a chémiu. Rozhodnutie zo 7. novembra 1769 bolo nepochybne veľmi dôležitým krokom v dejinách Trnavskej univerzity. Škoda len, že prišlo tak neskoro a že Trnava a jej okolie nemohlo dlhšie využívať dobrodenia lekárskej fakulty. Prednášalo sa päť dní v týždni, denne 6 hodín. Spočiatku sa prednášky konali na troch miestach v Trnave, až v rokoch 1770 až 1772 staviteľ J. Hausmann postavil pre lekársku fakultu jednoposchodovú účelovú budovu, ktorá dnes slúži Fakulte zdravotníctva a sociálnej práce Trnavskej univerzity. Súčasne so stavbou lekárskej fakulty staviteľ J. K. Zillack radikálne obnovil celý areál kolégií (internátov) podľa projektu architekta F. A. Hillebrandta. Lekárska fakulta Trnavskej univerzity pôsobila v meste len osem rokov (1770 až 1777) a odchovala iba 39 absolventov. Na fakulte bolo obhájených 33 dizertačných prác z takmer všetkých odborov medicíny a jej pomocných vied (chémie, botaniky, minerálnych prameňov). Asi polovica z nich vyšla knižne v univerzitnej tlačiarni. Profesori lekárskej fakulty sa venovali vedeckej činnosti, napr. Václav Trnka vydal v r. 1775 dielo o malárii, ktoré označili znalci za najlepšiu prácu súčasnosti. Významná bola aj kniha profesora Jozefa J. Plencka o očných chorobách (1777), ktorá zakrátko vyšla tiež v nemeckom, holandskom a čínskom preklade. Z piatich profesorov fakulty traja (V. Trnka, J. Winterl a J. Plenck) publikovali aj počas pôsobenia v Trnave a aj neskoršie po jej premiestnení do Budína. Absolventi lekárskej fakulty vynikali ako skvelí mestskí a župní lekári, napríklad Jakub Reineggs bol v rokoch 1778–1781 osobným lekárom gruzínskeho kráľa Herakleita II.

2.4 Poštátnenie univerzity a presťahovanie do Budína

Vojny o rakúske dedičstvo (1740 až 1748), vyvolané smrťou kráľa Karola III. a končiace sa stratou ekonomicky vyspelého Sliezska, odhalili celkovú slabosť habsburského mocnárstva a zvýraznili potrebu jeho všestrannej obnovy. Preto na obdobie vojenských zápasov nadväzovalo obdobie reforiem. Mohlo by do určitej miery prekvapovať, že takmer na samotný začiatok reforiem sa dostala úprava vysokoškolského štúdia. Nebola to však náhoda. Celá séria reforiem v oblasti sociálnej, hospodárskej, správnej a vojenskej si totiž vyžiadala množstvo vzdelaných a dynastii oddaných vzdelancov. Na ich formovanie a výchovu bolo potrebné pripravovať v prvom rade vzdelávacie inštitúcie.

Rozsiahla reforma školského systému v Uhorskom kráľovstve (ako súčasť obnovy kráľovstva po jej opätovnom zjednotení s okupovanými časťami Osmanskou ríšou na začiatku 18. storočia), o ktorú sa usilovala kráľovná Mária Terézia, sa tak nevyhla ani Trnavskej univerzite. Rozhodnutie panovníčky o reforme univerzity vyšlo 26. septembra 1769. Konštatovalo sa v ňom veľmi stručne, že Trnavská univerzita sa má prispôsobiť Viedenskej univerzite. Podrobnosti o jednotlivých fakultách obsahoval intimát Miestodržiteľstva Ostrihomskej kapitule zo 14. decembra 1769. Filozofická fakulta mala mať profesora pre logiku a metafyziku, experimentálnu fyziku, matematiku, etiku, hebrejčinu, gréčtinu, rečníctvo a cirkevné dejiny a policajno–kamerálne vedy, učiteľa pre nemčinu, francúzštinu, tanec a šerm. Teologická fakulta mala mať dvoch profesorov pre dogmatiku, morálku, profesora pre Písmo sväté, kontroverzistiku, rečníctvo a cirkevné dejiny. Filozofická fakulta a teologická fakulta mali zostať vo zväzku jezuitského kolégia. Panovníčka upriamila svoju pozornosť aj na právnickú fakultu, pretože jej skladba na rozdiel od dvoch iných fakúlt poskytovala možnosti na uplatňovanie nových myšlienkových prúdov, ktoré presadzoval viedenský dvor. Podstatou jej reformy bolo zavedenie prirodzeného práva do osnovy vyučovania, stanovenie učebníc a pripustenie evanjelikov na univerzitu. Právnická fakulta mala mať profesora pre kanonické právo, prirodzené a verejné právo, rímske právo a dvoch profesorov pre uhorské právo. V princípe išlo o poštátnenie univerzity, hoci pod správou jezuitskej rehole

boli ponechané aj naďalej teologická a filozofická fakulta. Dňa 7. novembra 1769 bola uskutočnená posledná fáza reformy univerzity, keď na nej bola zriadená v poradí posledná z fakúlt – lekárska.

Takmer súčasne sa však začali objavovať aj úvahy o prenesení sídla tejto jedinej uhorskej univerzity do nanovo budovaného hlavného mesta Uhorského kráľovstva, do Budína. Tieto snahy ešte viac zosilneli po oficiálnom zrušení jezuitskej rehole v roku 1773, keď aj univerzita v Trnave stratila svoju dovtedajšiu oporu v tejto reholi. Keď dala cisárovná 11. októbra 1773 súhlas so zrušením rehole aj v Uhorsku, bolo treba obsadiť profesorské miesta na filozofickej a teologickej fakulte, čo sa urobilo konkurzom. Napriek tomu však viacero pôvodných príslušníkov rehole zostalo pôsobiť na univerzite aj naďalej (najmä na filozofickej fakulte), hoci iba v pozícii svetských kňazov. Majetky trnavského jezuitského kolégia boli včlenené do majetku univerzity v rámci tzv. univerzitného fondu. Týkalo sa to budov, kostola, tlačiarne, observatória, knižníc, zbierok, a potom aj záhrad, lúk, majetku v Bielom Kostole, turčianskej prepozitúry, nevynímajúc veľké majetky v Šali, Znieve, Bzovíku, Bohuniciach, vinice v Šenkviciach, Modre, Svätom Jure a Rači. Ale ani tieto zmeny neukončili úvahy o novom sídle univerzity, čo v tomto čase podporovali aj opätovne narastajúce spory s mestom.

Obdobie 1753 až 1777 sa teda vyznačovalo zásahmi štátnej moci do autonómneho jezuitského školského systému, ktoré vyvrcholili v roku 1777 preložením univerzity do hlavného mesta krajiny, do Budína. Otázku preloženia univerzity panovníčka Mária Terézia riešila bezmála desať rokov a rozhodla až v roku 1777. Panovníčka už v roku 1776 poslala za týmto účelom do Trnavy komisiu, ktorej predsedom bol Krištof Niczki a jej členmi boli ostrihomský kanonik Andrej Sabó a komorný radca Kempelen Farkaš. Komisia preskúmala podmienky na pôsobenie univerzity v Trnave, v Budíne i v Pešti a 22. decembra 1776 cisárovnej odporučila, aby sa univerzita presťahovala a jej budúcim sídlom sa stal Budín. Zotrvanie univerzity v Trnave podporovala predovšetkým skutočnosť, že v rokoch 1770 až 1772 bol reštaurovaný areál kolégia a že bola postavená aj účelová budova lekárskej fakulty. Komisia však vo svojich záveroch deklarovala, že Trnava nemá vhodnú polohu a ako ďalší argument sa použil aj odkaz na chýbajúcu nemocnicu. Avšak

hlavným argumentom, ktorý sa ale oficiálne neuvádzal, bolo úsilie vybudovať Budín ako hlavné mesto oslobodenej krajiny. Panovníčka definitívne rozhodla až 10. februára 1777, pričom v Budíne poskytla na zriadenie sídla univerzity cisársky palác a ďalšie budovy prikázala prestavať na seminár pre dvesto študentov. V Trnave bol 24. augusta 1777 poslednými prednáškami ukončený posledný akademický semester. Takto sa uzavrelo stoštyridsaťdvaročné pôsobenie Trnavskej univerzity v tomto meste. Časť najdôležitejšieho inventáru (archív, knižnice, zbierky, vybavenie katedier a iné) sa postupne odviezli po Dunaji do Budína. Dňa 9. novembra 1777 sa tu začali prednášky, ale zložité problémy jednotlivých fakúlt trvali dlhšie a situácia sa nezlepšila ani na lekárskej fakulte. V r. 1834 sa univerzita presťahovala do Pešti. Po odchode univerzity vznikla v Trnave Kráľovská akadémia ako typ vyššej školy, poskytujúcej vzdelanie na odbornej úrovni zodpovedajúcej praktickému životu. Pôsobila tu však len do roku 1784, kedy bola presťahovaná do Bratislavy. K obnoveniu Trnavskej univerzity s odkazom na tradíciu historickej univerzitnej inštitúcie pôsobiacej v Trnave prišlo až oveľa neskôr, zákonom č. 191/1992, ktorý Slovenská národná rada prijala na svojom zasadnutí dňa 25. marca 1992.

2.5 Univerzitné inštitúcie a majetky

Observatórium. Observatórium Trnavskej univerzity sa v súdobých materiáloch vyskytuje pod označením astronomická pozorovateľňa, astronomická veža či hvezdáreň (*observatorium*). Za hranicami habsburskej monarchie sa preslávilo vysokou a aktuálne modernou úrovňou astronomických pozorovaní. Výučba astronómie bola do vzdelávacieho procesu zahrnutá od založenia Trnavskej univerzity, hoci sa neprednášala ako samostatná vedná disciplína, ale iba v rámci prírodných vied na katedre filozofie. Od roku 1658 bolo vydávané *Kalendarium Typographiae Tyrnaviensis*. Autorom myšlienky a realizátorom výstavby hvezdárne na Trnavskej univerzite bol matematik a fyzik František Borgia Kéri, ktorý zastával aj post rektora. Doteraz sa v literatúre chybne za zakladateľa hvezdárne považuje významný astronóm Maximilián Rudolf Hell, rodák zo Štiavnických Baní, ktorý pravdepodobne pomáhal len pri prístrojovom zabezpečení. Pravdepodobne pre realizácie

astronomických pozorovaní sa v štyridsiatych rokoch 18. storočia rozhodol konštruovať vlastné prístroje. Základy hvezdárne začali budovať 2. januára 1753 a základný kameň slávnostne položili 15. februára. Riaditeľom univerzitného observatória bol trnavský rodák František Xaver Weiss. V trnavskej univerzitnej hvezdárni prebiehali astronomické a meteorologické pozorovania nepretržite až do presťahovania univerzity. Predmetom pozorovaní bola poloha nebeských telies, pohyby Mesiaca, dráha komét a určenie zemepisných súradníc. Univerzitné observatórium bolo modernou vedeckovýskumnou inštitúciou zodpovedajúcou úrovni svojej doby. Výsledky svojich pozorovaní observatórium každoročne prezentovalo v ročenke *Observationes astronomicae* (od roku 1757).

Lekáreň. Súčasne s otvorením Trnavskej univerzity v roku 1636 bola otvorená aj vynikajúco vybavená lekáreň. Mestu Trnava tak k trom civilným pribudla jedna rehoľná lekáreň, ktorá na rozdiel od ostatných lekární vydávala lieky zadarmo. Už 16. mája 1647 pozval trnavský magistrát F. Abraháma Junga do univerzitnej lekárne na skúšky, ktoré skladal pred slávnymi lekármi svojej doby, na prípravu veľmi vzácneho a drahého lieku Theriaku. Dokonca vo veľkom spore s trnavskými lekárnikmi po r. 1748 sa mesto prihlásilo na jej stranu. Lekáreň bola zriadená v budove Kolégia, kde mal sídlo aj rektorát Trnavskej univerzity.

Botanická záhrada. K Lekárskej fakulte patrila aj botanická záhrada. Na zakúpenom pozemku lekárska fakulta zriadila botanickú záhradu. Záhrada, vlastne pustá lúka, nemala studňu a bola bez oplotenia. Každoročne ju zalievala voda z potoka Trnávka. Fakulta dostávala ročne 60 zlatých na jej údržbu. Stačilo to sotva na základné výdavky, určite však nie na vybudovanie skleníka, nakupovanie nových druhov rastlín alebo záhradný domček. Rastliny nakupovali a dovážali z botanickej záhrady vo Viedni alebo z ciest do Nitrianskej stolice, keďže v okolí Trnavy neboli lesy. Ďalej bolo potrebné rastliny vysádzať, označovať nemecko–latinskými tabuľkami a pestovať, na čo všetko by sám zriadenec pre pomocné práce v chemickom laboratóriu určite nestačil. Napriek týmto ťažkostiam vypestovali v záhrade 950 druhov rastlín a úspešne šľachtili ovocné stromy.

Univerzitné budovy. Univerzitné budovy Trnavskej univerzity boli vyhlásené za národnú kultúrnu pamiatku uznesením vlády č. 84 z 18. marca 1970. Trnavská univerzita začínala pôsobiť

v budove bývalého dominikánskeho kláštora sv. Jána Krstiteľa, ktorú prevzalo kolégium v r. 1615 opustenú a zničenú požiarom. Architektom univerzitných budov bol Pietro Spazzo, v druhej fáze Venerio Ceresola. Posledné prestavby, respektíve stavbu lekárskej fakulty viedol František A. Hildebrant. Východnú stranu Hollého ulice ešte dodnes tvoria štyri internáty pre poslucháčov (*Adalbertinum, Convictus rubrorum, Marianum, Convictus nobilium*), na Halenárskej ulici zostalo *Stephaneum*. Biskup Ferdinand Pálfi dal vyzdobiť okolo r. 1670 univerzitnú aulu, by sa v nej mohli konať slávnosti, dišputy a promócie. Trnavskú univerzitu však netvorili len vlastné vyučovacie priestory, ale počas viac ako stoštyridsať ročnom pôsobení si vytvorila aj širšie zázemie vedecko-pedagogických a iných funkčných zariadení, ktoré na svoju dobu predstavovali viaceré unikáty. Slúžili nielen pre potreby univerzity, ale aj mesta. Išlo tu najmä o univerzitný kostol sv. Jána Krstiteľa, v ktorom sa konali všetky slávnosti univerzity, a ktorý ešte aj dnes patrí k najreprezentatívnejším skvostom včasného baroka na našom území. Kostol sv. Jána Krstiteľa sa začal stavať podľa projektu Antona Canevaleho v roku 1629 sčasti na základoch staršieho dominikánskeho kostola s rovnomenným patrocíniom. Stavbu dokončil až Pietro Spazzo a ešte pred dokončením v roku 1637 ju konsekroval arcibiskup Imrich Lóši. Hlavný oltár bol vyhotovený v roku 1640. Po presťahovaní Trnavskej univerzity zostali univerzitné budovy prázdne. Pôvodne sem chcela cisárovná presťahovať sirotinec, neskr sa však do budov dostali vojenskí invalidi. V budove lekárskej fakulty bola na čas umiestnená kráľovská akadémia, ale aj tá bola zakrátko presťahovaná do Bratislavy.

Archív a knižnica. Veľmi dôležitú funkciu plnil univerzitný archív, kde boli uložené viaceré vzácne rukopisy, práce profesorov, bakalárov, magistrov, doktorov, ale aj písomnosti týkajúce sa majetkov univerzity a neskôr aj kolégia. Knižnicu univerzity spočiatku tvorili knižné fondy trnavského jezuitského kolégia, no významne ju dopĺňali dary a iné akvizície a najmä vlastná kníhtlačiarenská produkcia. Katalógy z rokov 1690 až 1773 vykazovali viac ako jedenásťtisíc knižných jednotiek, v roku 1775 ich bolo 15 221, zatriedených do 21 vedeckých odborov.

Tlačiareň. Medzi najvýznamnejšie zariadenia univerzity patrila tlačiareň – tá v Trnave fungovala už od roku 1577, začiatkom

17. storočia však zanikla. Vlastná univerzitná tlačiareň sa začala systematicky budovať od roku 1646 a veľmi skoro sa zaradila medzi najvýznamnejšie inštitúcie tohto charakteru v celoeurópskom meradle s početnou produkciou – za svojej existencie v Trnave vydala vyše 5 000 titulov. Mohla tlačiť latinské, grécke, hebrejské, nemecké, slovenské, maďarské, rumunské, chorvátske i francúzske texty. Vytlačilo sa tu aj niekoľko kníh v azbuke. Prvý titul vytlačený v univerzitnej tlačiarni v r. 1640 sa venoval filozofii (A. Mokchai: *Tiplex philosophia rationalis*). Produkcia sa zameriavala skôr na filozofické príručky, ale občas vyšli aj staršie syntetické práce, alebo neskôr encyklopedické diela (M. Sentiváni). Pri odchode univerzity do Budína zostala v Trnave ešte polovica tlačiarne, ale po 20-tich rokoch presťahovali aj ju.

BARTÓKOVÁ, Eleonóra – MESÁROŠOVÁ, Zuzana: *Osobnosti Trnavy.* Trnava: Okresná knižnica, 1988, 124 s.

BOKESOVÁ–UHEROVÁ, Mária: Lekárska fakulta Trnavskej univerzity. In: *Trnavská univerzita v dejinách školstva a vzdelanosti.* Bratislava: Slovenská pedagogická knižnica a Ústav školských informácií, 1986, –S. 232–241.

BOKESOVÁ–UHEROVÁ, Mária: *Zdravotníctvo na Slovensku v období feudalizmu.* Bratislava: Vydavateľstvo SAV, 1973, –S. 358.

CSONTOS, Ladislav (ed.): *Jezuitské školstvo včera a dnes.* Zborník medzinárodnej vedeckej konferencie 12. októbra 2006 v Trnave. Teologická fakulta Trnavskej univerzity, Bratislava, 2006, 214 s. – ISBN 80–7141–545–6.

ČIČAJ, Viliam (zost.): *Trnavská univerzita v slovenských dejinách.* Slovenská akadémia vied, Ústav historických vied, Bratislava: VEDA, vydavateľstvo SAV, 1987, 308 s.

ČORDÁŠOVÁ, Silvia: Vývoj spísomňovania v Trnave. In: *Slovenská archivistika* 10, 1975, 1, s. 105.

DOBROTKOVÁ, Marta: Bitka pri Trnave v roku 1704 a František II. Rákoci. In: *Povijesni zbornik*, God. II, broj 3 (2008), ISSN 1846–3819, s. 111–122.

DROBĚNOVÁ, Zuzana: Denník prvého rektora Trnavskej univerzity Juraja Dobronockého. In: CSONTOS, Ladislav (ed.): *Jezuitské školstvo včera a dnes.* Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Bratislava: Teologická fakulta TU, 2006, s. 63–73.

HANUY, Ferencz: *Pázmány Péter összegyűjtött levelei. II. zv. (1629–1637).* Budapest: A Budapesti Király Magyar Tudomány–Egyetem Tanácsa, 1911, 970 s.

HOLOŠOVÁ, Alžbeta: *Rektori Trnavskej univerzity 1635–1777*, 1992–2008. Trnava : Ústav dejín TU 2009, ISBN 978–80–8082–264–4.

HORVÁTH, Peter – MÉSZAROSOVÁ, Klára: Miesto Trnavskej univerzity v našich dejinách 1635–1777. In: *Vlastivedný časopis,* roč. 1985/34, č. 4, s. 145–150.

Jankovič, Vendelín: Ideové a spoločenské pomery v Trnave za sto rokov pred založením univerzity. In: Šimončič, J. (ed.): *Trnava 1988. Zborník materiálov z konferencie Trnava 1238–1988*. Bratislava, Obzor.

JANKOVIČ, Vendelín: *Trnavská univerzita*. Bratislava : Pamiatkový ústav, 1995, ISBN 80–967163–3–6.

JURÍKOVÁ, Erika: Matthias Bel a Trnavská univerzita. In: *Latina v církevním a světském školství.* Praha : Filosofický ústav Akademie věd České republiky, Kabinet pro klasická studia, 2009, ISBN 978–80–254–4080–3, s. 161–178.

JURÍKOVÁ, Erika: Význam Trnavskej univerzity a jej knižnej produkcie pre rozvoj vzdelania a vedy na území dnešného Slovenska v 17. a 18. storočí. In: *Sambucus 6*. Trnava : Filozofická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, 2010, ISBN 978–80–8082–423–5, s. 101–108.

JURÍKOVÁ, Erika: Trnavská univerzita I. (1635–1777) v Notíciách Mateja Bela. In: *Univerzita – miesto vedeckého, pedagogického i ľudského rastu*. Trnava : 2009, ISBN 80–89074–78–2, s. 66–71.

Kohútová, Mária: *Slovensko a Slováci v novoveku*. Trnava: Filozofická fakulta Trnavskej univerzity, 2008.

Koláček, J., 2006. Ratio studiorum. Genese – struktura – hlavní cíle. CSONTOS, Ladislav (ed.): *Jezuitské školstvo včera a dnes.* Zborník medzinárodnej vedeckej konferencie 12. októbra 2006 v Trnave. Teologická fakulta Trnavskej univerzity, Bratislava, 2006, s. 25–36.

KRAPKA, Emil – MIKULA, Vojtech (zost.): *Dejiny Spoločnosti Ježišovej na Slovensku (1561–1988).* 1.vyd. Cambridge: Dobrá kniha, 1990, 526 s. ISBN 0–919865–56–9.

LÁSZLÓOVÁ, Henrieta: Trnavské observatórium. Založenie trnavského observatória. In: Sedlák, V. (ed.): *Zborník príspevkov k slovenským dejinám. K životnému jubileu univ. Prof. PhDr. Richarda Marsinu, DrSc.* Bratislava: Slovenský historický ústav Matice slovenskej Bratislava, 1998, s. 298–303.

MARSINA, Richard, 2004. Ján Hmira SJ (1596–1658). In: DOBROTKOVÁ, M. (ed.), *Studia historica Tyrnaviensia IV. K životnému*

jubileu prof. PhDr. Jozefa Šimončiča, CSc. Trnava, Filozofická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, s. 107–116.
MARSINA, Richard, 2002. Filozofická fakulta Trnavskej univerzity Petra Pázmaňa 1635–1777. In: ŠIMONČIČ, J. (ed.): *Studia historica Tyrnaviensia I.* Trnava, Fakulta humanistiky TU, 25–36.
Pamiatke Trnavskej univerzity 1635–1777. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 1935, 314 s.
PETRÁŠ, Milan: Z dejín meteorológie na Slovensku do roku 1918. In: *Z dejín vied a techniky na Slovensku 7.* Bratislava: Veda, 1974, s. 169–204.
RÁBIK, Vladimír: Národnostní kňazi (kazatelia) v živote stredovekých miest na Slovensku. In: DOBROTKOVÁ, M., RÁBIK, V. (eds)*: Studia Historica Tyrnaviensia VI.* Trnava : Filozofická fakulta TU, 2006, s. 135–147.
RÁBIK, Vladimír: *Mestská kniha príjmov Trnavskej farnosti sv. Mikuláša z roku 1495*. Trnava : Filozofická fakulta TU, 2006, ISBN 80–8082–100–3.
RÁBIK, Vladimír: *Mestská kniha Trnavy (1392/1393) 1394–1530*. Trnava : Filozofická fakulta TU, 2008, ISBN 978–80–8082–185–2.
RÁBIK, Vladimír – DOBROTKOVÁ, Marta: Jezuitská Trnavská univerzita (1635–1777) v tradícii uhorského školstva. In: *Latina v církevním a světském školství.* Praha : Filosofický ústav Akademie věd České republiky, 2009, ISBN 978–80–254–4080–3, s. 125–137.
RADVÁNI, Hadrián: Inštitucionálna báza Trnavskej univerzity 1635–1777. In: ŠIMONČIČ, J. (ed.): *Studia historica Tyrnaviensia I*. Trnava : Fakulta humanistiky Trnavskej univerzity, s. 71–81.
ŠIMONČIČ, Jozef: Spory mesta a Trnavskej univerzity o trestnú právomoc. In: ŠIMONČIČ, J. (ed.): *Trnava 1988. Zborník materiálov z konferencie Trnava 1238–1988.* Bratislava, Obzor, s. 137–176.
ŠIMONČIČ, Jozef, ŠKOVIERA, Daniel, RÁBIK, Vladimír (eds.): *Trnavská univerzita v dokumentoch (1635–1998). Documenta historica Universitatis Tyrnaviensis / Historické dokumenty Trnavskej univerzity*. Bratislava, Typi Universitatis Tyrnaviensis, Veda.
ŠIMONČIČ, Jozef: Jezuiti v Trnave. In: ŠIMONČIČ, Jozef: *Mojej Trnave: K dejinám Trnavy a okolia*. Trnava: B–print, 1998. – ISBN 80–967935–1–9. – S. 41–46.

ŠIMONČIČ, Jozef: Jelinkovská tlačiareň v Trnave. In: ŠIMONČIČ, Jozef: *Mojej Trnave: K dejinám Trnavy a okolia*. Trnava: B–print, 1998. – ISBN 80–967935–1–9. – S. 68–77.
ŠIMONČIČ, Jozef: K dejinám mestskej samosprávy. In: ŠIMONČIČ, Jozef: *Mojej Trnave: K dejinám Trnavy a okolia*. Trnava: B–print, 1998. – ISBN 80–967935–1–9. – S. 161–162.
ŠIMONČIČ, Jozef: Pred 600 rokmi zomrel v Trnave kráľ Ľudovít I. In: ŠIMONČIČ, Jozef: *Mojej Trnave: K dejinám Trnavy a okolia*. Trnava: B–print, 1998. – ISBN 80–967935–1–9. – S. 171–172.
ŠIMONČIČ, Jozef: Trnavská univerzita. In: ŠIMONČIČ, Jozef: *Mojej Trnave: K dejinám Trnavy a okolia*. Trnava: B–print, 1998. – ISBN 80–967935–1–9. – S. 197–198.
ŠIMONČIČ, Jozef: Kráľ Matej Korvín a Trnava. In: ŠIMONČIČ, Jozef: *Mojej Trnave: K dejinám Trnavy a okolia*. Trnava: B–print, 1998. – ISBN 80–967935–1–9. – S. 243.
ŠIMONČIČ, Jozef: Kutuzov a Trnava. In: ŠIMONČIČ, Jozef: *Mojej Trnave: K dejinám Trnavy a okolia*. Trnava: B–print, 1998. – ISBN 80–967935–1–9. – S. 252–255.
ŠIMONČIČ, Jozef: Mesto Trnava a počiatky divadla. In: ŠIMONČIČ, Jozef: *Mojej Trnave: K dejinám Trnavy a okolia*. Trnava: B–print, 1998. – ISBN 80–967935–1–9. – S. 284–285.
ŠIMONČIČ, Jozef: Detská opatrovňa v Trnave v rokoch 1832–1863. In: ŠIMONČIČ, Jozef: *Mojej Trnave: K dejinám Trnavy a okolia*. Trnava: B–print, 1998. – ISBN 80–967935–1–9. – S. 287–290.
ŠIMONČIČ, Jozef: Prvá železnica Bratislava – Trnava. In: ŠIMONČIČ, Jozef: *Mojej Trnave: K dejinám Trnavy a okolia*. Trnava: B–print, 1998. – ISBN 80–967935–1–9. – S. 337–338.
ŠIMONČIČ, Jozef: Dva pramene k dejinám Trnavskej univerzity. Archívny rozbor. In: *Práce z dějin přírodních věd.* Praha: Ústav československých a světových dějin ČSAV, 1983, s. 103–110.
ŠIMONČIČ, Jozef – WATZKA, Jozef (eds.): *Dejiny Trnavy.* Bratislava: Obzor, 1988, 504 s.
ŠIMONČIČ, Jozef: *Dejiny Trnavy.* I. zv. Trnava: Mesto Trnava, 2010, ISBN 978–80–970498–5–0.
ŠIMONČIČ, Jozef – HOLOŠOVÁ, Alžbeta (eds.): *Dejiny Trnavskej univerzity 1635–1777, 1992–2010*. Trnava : Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2010, ISBN 978–80–8082–353–5.

ŠIMONČIČ, Jozef – HOLOŠOVÁ, Alžbeta (eds.): *Petrus cardinalis Pazmany, archiepiscopus Strigoniensis.* (Autor István Bitskey). Trnava : Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2010, ISBN 978–80–8082–352–8.

ŠIMONČIČ, Jozef (ed.): *Trnavská univerzita 1635–1777*. Trnava: Filozofická fakulta TU, 1996, ISBN 80–88774–15–2.

ŠIMONČIČ, Jozef: *Štátny okresný archív v Trnave. Sprievodca po fondoch a zbierkach*. Bratislava: Archíva správa MV SSR, 1978.

ŠIMONČIČ, Jozef: O pečati, erbe mesta Trnava a o znaku Trnavskej univerzity. In: *Fons Tyrnaviensis I.* Trnava : Ústav dejín TU, 2006, ISBN 80–8082–058–9, s. 97–100.

TIBENSKÝ, Ján: *Bibliografia prírodných, lekárskych a technických vied na Slovensku do roku 1850 (I)*. Martin: Matica slovenská, 1976, 722 s.

Trnavská univerzita v dejinách školstva a vzdelanosti. Zborník referátov z vedeckej konferencie. In: NOVACKÁ, Mária (ed.): *Zborník Múzea školstva a pedagogiky na Slovensku.* Bratislava: Slovenská pedagogická knižnica a Ústav školských informácií v Bratislave, 1986, 301 s.

VARSÍK, Branislav: *Národnostný problém Trnavskej univerzity*. Bratislava: Učená Společnost Šafaříkova v Bratislave, 1938, 259 s.

ZELLIGER, Aloysius: *Pantheon Tyrnaviense, bibliographicam continens recensionem operum typis Tyrnaviensibus aa. 1578–1930*. Editorum, iconibus nonnullis illustratum Tyrnaviae: Typis Soc. S. Adalberti, 1931, 258 s.

ZLATOŠ, Štefan: Z dejín Trnavskej univerzity. In: *Pamiatke Trnavskej univerzity 1635–1777*. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 1935, s. 7–97.

ŽGRADOVÁ, Zuzana: Denník prvého rektora Trnavskej univerzity Juraja Dobronockého. In: ŠIMONČIČ, Jozef (ed.): *Fons Tyrnaviensis I.* Trnava: Ústav dejín Trnavskej univerzity, 2006, s. 63–66.

Zuzana Lopatková

Z dejín Trnavy a Trnavskej univerzity

vysokoškolské učebné texty

JAZYKOVÁ KOREKTÚRA
Darina Jašeková

SADZBA
© Ladislav Tkáčik

VYDAVATEĽ
Filozofická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave
Hornopotočná 23, 918 43 Trnava
Http://fff.truni.sk

© Zuzana Lopatková, 2011
© Filozofická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, 2011
ISBN 978-80-8082-464-8